

Detlić

Magazin za ljubitelje divljih ptica u Srbiji

BirdLife
INTERNATIONAL

DRUŠTVO ZA ZAŠTITU I
PROUČAVANJE PTICA SRBIJE

BROJ **14**

ISSN 1821-0708

Decembar 2017.

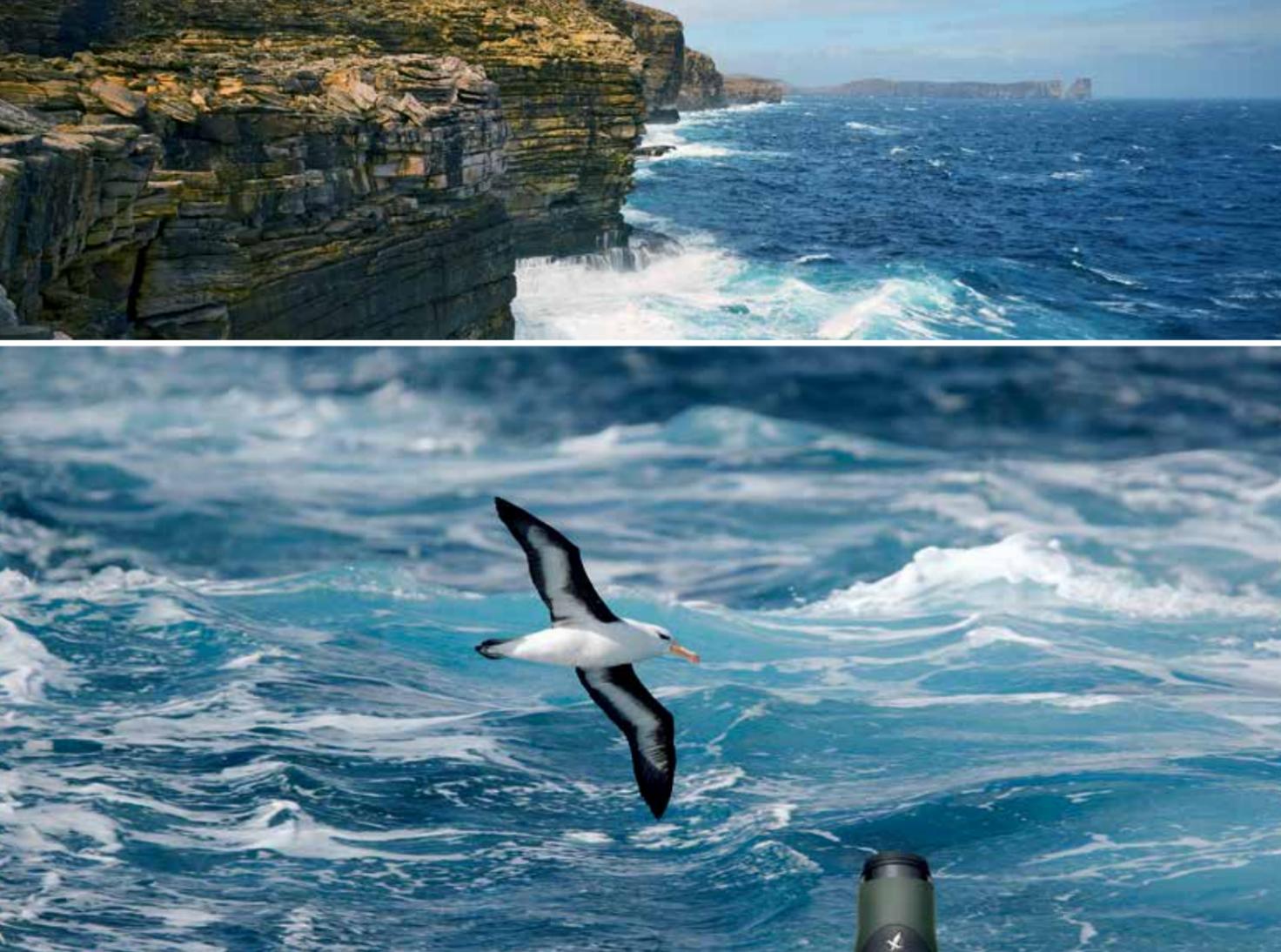

**U FOKUSU
PLANINSKE KOKE**

MALJEN

**FOTO-REPORTAŽA
SEOBE PTICA**

**MERIDIJANI
KUBA**

MOŽETE NAĆI NAŠE PROIZVODE ONLINE NA WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM
I KOD EKSKLUZIVNIH I SPECIJALIZOVANIH PRODAVACA

ATX/STX FAMILIJA *DEFINITIVNO* PRAVI IZBOR

Obalske litice obezbeđuju svakom posmatraču ptica iskustvo sa puno uzdaha. Jedinstvene morske ptice, kao zovoj ili albatros, ostavljaju vas zadivljene dok posmatrate njihovu elegantnu akrobatiku. Cilj ATX/STX linije iz SWAROVSKI OPTIK je da vam da privilegiju da posmatrate tako retka stvorenja iz neposredne blizine. Ova linija vam omogućava, po prvi put, da menjate performanse teleskopa koristeći razne veličine objektiv. Ako ste posmatrač ptica na obali ili na močvarnom terenu, koristite objektiv od 95 mm, sa uvećanjem do 70x, jer će vam dozvoliti da u potpunosti uživete u veličansvenoj lepoti i kristalno jasnoj slici. Ako putujete ili provodite mnogo vremena u terenu, kompaktni objektiv od 65mm je savršen izbor. Uživajte u ovakvim trenucima čak i više – sa SWAROVSKI OPTIK.

SEE THE UNSEEN
WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM

SWAROVSKI
OPTIK

Slobodan Ivić

Poštovani čitaoci, uvaženi ornitolozi, dragi saradnici,

Obrazovanje na osnovu koga se stiču znanja i umeća prepoznavanja ptičjih vrsta koje naseljavaju različita staništa poput urbanih područja, šuma, planina ili močvara, građani naše zemlje ne stiču kroz sistem školstva. I naši medijski programi nažalost sve manje imaju obrazovni karakter.

Zato kod nas i nije razvijena kolektivna svest o značaju i važnosti očuvanja ptica i staništa u kojima žive. Za takvo stanje nisu krivi naši sugrađani. Upravo zato Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije svojim radom i konkretnim akcijama, pa i tekstovima u magazinu „Detlić“, pokušava da nadoknadi brojne propuste i znatiželjnicima pruži ono čega nema, ili je nedovoljno obrađeno, a trebalo bi da bude prisutno u obrazovnom sistemu.

Manja pomeranja ptica karakteristična su i za ceo zimski period. Razlozi su pad temperature i nedostatak hrane. Ptice se tada instinktivno samoorganizuju i napuštaju neadekvatna staništa. Da bi opstale, prinuđene su da zauzimaju manje površine na kojima preživljavaju hladne zimske dane. Tako se stiču uslovi da ostvare intimnu bliskost, što pogoduje širenju infektivnih agenasa koji ponekad mogu da izazovu i smrtni ishod. Međutim, kod građana to ne sme da bude znak za strah i paniku, već alarm da je pticama neophodna pomoć. Zato je prisustvo ornitologa u prirodi neophodno i u zimskom periodu.

U poslednjih nekoliko godina u medijima se često eksploatiše bolest ptica poznata kao ptičji grip. Izazivači ove bolesti su virusi.

Na teritoriji naše države zabeleženo je više akcidenata koji su sa manje ili više argumenata sadržali mistične atribute koji su uginule pti-

ce doveli u vezu sa ptičjim gripom. Nažalost, u više navrata ispostavilo se da su sumnje bile potvrđene dijagnostičkim metodama. Najčešće je bolest laboratorijski verifikovana kod uginulih labuda, ali to uopšte ne znači da su druge ptice imune na ovaj virus. Zbog svoje veličine i bele boje, labudovi se veoma lako uočavaju, pa se takvi slučajevi gotovo uvek evidentiraju i prijavljuju nadležnim organima. Zato se u javnosti stvara potpuno neopravdana i pogrešna slika da su labudovi izvor i glavni krivci za širenje infekcije. Obolele ptice koje žive u svom prirodnom staništu, u surovim zimskim uslovima, ne mogu dugo da opstanu, pa skoro i ne postoji opasnost da se virus dugo zadrži i prenese na ljude. Ptice koje uginu u blizini ljudskih naselja, pronalaze se i podvrgavaju precizno definisanim veterinarsko-medicinskim tretmanima.

Ukoliko pronađete uginulu pticu tokom zime, treba znati da postoji veoma mala verovatnoća da je uginuće posledica dejstva virusa ptičjeg gripa. Postoje brojne bolesti i akcidentalne situacije koje mogu dovesti do smrtnog ishoda. Međutim, građani ne smeju dozvoliti da to izazove animozitet i strah od ptica. Naprotiv, pticama treba pomoć kao i svim drugim obolelim biljnim i životinjskim populacijama na našoj planeti.

Opisane pojave nemaju masovni karakter, jer bi u protivnom takvi događaji bili katastrofalni po ptičji

svet. Ukoliko se potvrdi da virus cirkuliše na određenom staništu, najvažniji zadatak je sprečiti pojavu epidemije i spasiti ptičju populaciju. U slučaju epidemije širih razmera, situacija se dodatno komplikuje, jer se divlje ptice ne mogu izolovati, niti se na njima mogu primeniti sve mere koje su na raspolaganju kada one borave na ograničenom području.

Prisustvo virusa ptičjeg gripa u Srbiji do sada nikad nije potvrđeno u ljudskom serumu, a u svetu nisu registrovani slučajevi prenosa infekcije u kontaktu obolele osobe sa zdravom.

Ipak, treba permanentno pratiti mogućnost mutacije i eventualno dalji razvoj virusa. Najbolja preventiva u borbi protiv ove ptičje bolesti je široka informisanost. A kad se poseduju određena saznanja, nema razloga za paniku, već za uživanje u boravku u prirodi i posmatranju ptica.

Boravak u prirodi svako od vas može iskoristiti da određena zapažanja o pticama prenese na papir i da već u narednom broju bude saradnik magazina „Detlić“. A do tada, uživajte čitajući tekstove koje smo odabrali za četrnaesto izdanje.

Vaš urednik,

Smo

Leštarka *Bonasa bonasia*
Foto: Mateusz Matysiak

Malo poznati biseri
ptičjeg sveta Srbije:
kamenjarka, leštarka
i veliki tetreb

PLANINSKE KOKE

MAJSTORI PRIKRIVANJA I POKAZATELJI STANJA STANIŠTA

Draženko Rajković

Za početak, za one koji ne znaju, odgovor je „Da“. Zaista postoje divlje ptice iz reda kokošaka (Galliformes) koje nastanjuju Srbiju i to ukupno šest vrsta koje pripadaju dvema porodicama: Phasianidae (fazani) i Tetraonidae (tetrebovi). Ipak, u široj javnosti manje je poznato da se divlje vrste kokošaka sa njihovim sposobnostima preživljavanja ekstremnih klimatskih uslova, umećem i dužinom leta, neverovatnom veštinom prikrivanja, širokim repertoarom oglašavanja, skrovitošću i brojnim drugim osobinama, znatno razlikuju i u potpunosti nadmašuju sposobnosti koje imaju kokoške koje gaje ljudi.

Postoje opravdani razlozi izuzetno slabog poznavanja brojnosti i rasprostranjenja planinskih kokošaka u Srbiji. Boja perja koja se stapa sa okolinom, retko sezonsko oglašavanje, specifična metodologija popisa i nepristupačni tereni na kojima obitavaju, doprineli su retkim susretima sa ornitolozima. Dešava se da i oni koji decenijama „terenišu“ na našim brdima i gorama nisu zabeležili navedene vrste. Donedavno su vršena samo usputna i delimična istraživanja populacije velikog tetreba (*Tetrao urogallus*). Da bi se loše stanje u poznavanju naših koka promenilo, u drugoj polovini 2016. po prvi put DZPPS pripremilo je predlog

projekta na konkurs za sredstva iz Fonda za razvoj lovstva. Konkurs je raspisala Uprava za šume tadašnjeg Ministarstva poljoprivrede i zaštite životne sredine, u cilju ispunjavanja strateških ciljeva u razvoju lovstva Republike Srbije.

Glavne aktivnosti u predlogu projekta „Mapiranje, životne potrebe i procena ugroženosti velikog tetreba (*Tetrao urogallus*), kamenjarke (*Alectoris graeca*) i leštarka (*Bonasa bonasia*) na odabranim područjima istočne i jugozapadne Srbije“ odnosile su se na terensko mapiranje i sagledavanje trenutnog stanja brojnosti

i ugroženosti populacija ovih vrsta na pojedinim planinama u Republici Srbiji. U oktobru 2016. obradovao nas je pozitivan odgovor iz Uprave za šume, a odmah potom naša saradnja ozvaničena je potpisivanjem ugovora.

UKRATKO O PLANINSKIM KOKAMA

KAMENJARKA je endemska vrsta evropskog kontinenta. Dužine tela 32–35 cm, raspona krila 46–53 cm, i telesne mase 500–850 g, svrstava se u koke srednje veličine. Mužjaci su u proseku 10–15% masivniji od ženki. Naseljavaju područje Alpa, Apenina, Sicilije i Balkanskog poluostrva u okviru tri međusobno razdvojene podvrste. Prema poslednjim procenama *BirdLife International*-a evropska gnezdeća populacija broji 41.800–73.400 parova, a trend brojnosti je u opadanjju. U Srbiji, koliko je trenutno poznato, kamenjarka naseljava tridesetak izolovanih lokaliteta smeštenih južno od Save i Dunava, pre svega u južnoj i jugoistočnoj Srbiji i na Kosovu i Metohiji. Brojnost gnezdeće populacije procenjuje se na 950–1.350 gnezdećih parova, a trend je ocenjen kao blago opadajuć. U pogledu staništa, kamenjarka uglavnom bira otvorena planinska travna i stenovita područja sa retkim žbunjem, goletima i raštrkanim četinarima (npr. kleka *Juniperus sp.*). Pretpostavlja se da je više naklonjena područjima sa krečnjačkom, nego sili-katnom podlogom. Gnežđenje kamenjarke počinje tokom marta ili aprila, kada se zimujuća jata rasformiraju, a ptice krenu da se izdvajaju u parove. Polaganje 6–15 jaja u dobro skrivenom udubljenju na tlu odvija se od druge polovine aprila do početka juna, što zavisi od lokalnih klimatskih prilika i nadmorske visine. Ishranu čini mahom hrana biljnog porekla, mada u proleće i tokom ranog leta koke i pilići unose značajan udeo belančevina hraneći se larvama i insektima. Tokom avgusta i septembra porodice se grupišu u jata koja ostaju zajedno sve do narednog proleća. Kamenjarka je stanarica, uz neznatna sezonska pomeranja koja su uslovljena količinom dostupne hrane i vremenskim prilikama (naročito visinom snežnog pokrivača).

Kamenjarka *Alectoris graeca*

Foto: Tomaž Mihelič

LEŠTARKA je tajnovita šumska koka dužine tela 35–38 cm, raspona krila 48–54 cm i telesne mase 320–450 g. Naseljava umerena i borealna područja Evroazije, od Skandinavije na severu, Francuske na zapadu, do Japana na istoku. Idući od severa ka jugu areal se sužava i rasparčava pateći isključivo mešovite i čiste četinarske sastojine, kao i skupine lišćara na većim nadmorskim visinama. Evropska populacija broji između 1.480.000 i 2.920.000 parova i smatra se stabilnom. Trend lokalnih populacija je promenljiv širom areala, s tim da je ova vrsta već tokom dvadesetog veka nestala sa mnogih područja srednje i zapadne Evrope. Populacija leštarke u Srbiji, prema poslednjim procenama, broji 1.500–2.200 parova, a smatra se da preko 75% populacije naseljava jugozapadnu Srbiju i Kosovo i Metohiju. Trend populacije ocenjen je kao blago rastući. Prema Matvejevu, slično rasprostranjenje u Srbiji imala je i sredinom 20. veka. Kod nas leštarka nastanjuje uglavnom mešovite listopadno-četinarske šume, sa dosta sve-

losti i dobro razvijenim podrastom, uglavnom na visinama preko 900 m. Na većim visinama u sklopu četinarskih šuma leštarke možemo pronaći u enklavama listopadnog drveća poput jove *Alnus sp.*, jarebrike *Sorbus aucuparia*, breze *Betula sp.*, bukve *Fagus sp.*, leske *Corylus avellana* i drugog drveća čijim se vršnim delovima hrani (pupoljci, mlado lišće, plodovi). U zimskom periodu hrani se preostalim bobicama, travom i semenjem ispalim iz šišarica

četinara. Leštarka je monogamna teritorijalna vrsta koja gnežđenje počinje u prvoj polovini aprila. Mužjaci su u tom periodu vrlo ratoborni i srčano brane odabrani revir. Nakon parenja, najčešće tokom maja, ženka polaže 7–12 jaja u gnezdo smešteno u udubljenje na tlu ispod žbunja, uz stablo ili panj. Mladunci se osamostaljuju početkom jeseni. Tada mladi mužjaci kreću da zaposedaju i čuvaju novoizuzetu teritoriju.

Leštarka *Bonasa bonasia*

Foto: Tomaž Mihelič

Veliki tetreb *Tetrao urogallus*

Foto: Tomaž Mihelič

VELIKI TETREB je najveća planinska koka Evrope. Mužjaci su vidno krupniji od ženki: dužina tela dostiže 105 cm, a masa im varira od 3.600 do 5.100 g. Masa ženke iznosi 1.500–2.200 g, a dužina tela dostiže 70 cm. Glavnina areala zahvata prostor od severne Evrope do istočnog Sibira. U centralnoj, zapadnoj i južnoj Evropi opstaju raštrkane i izolovane malobrojne populacije, pre svega usled suženog rasprostranjenja četinarskih šuma i višedecenijskog gubitka staništa. Evropska populacija velikog tetreba broji 666.000–1.060.000 polno zrelih mužjaka, a trend je ocenjen kao rastući. Srednjoevropski deo populacije ove šumske koke je rascep-

kan, mahom u opadanju, dok lokalne grupe uglavnom sadrže manje od 200 polno zrelih ptica. Prema poslednjim procenama smatra se da na području Srbije živi 110–150 gnezdećih parova koji naseljavaju mahom Kosovo i Metohiju i jugozapadnu Srbiju. Poslednjih godina čini se da je brojnost jedinki velikog tetreba u Srbiji u blagom porastu. Veliki tetreb među kokama predstavlja tipičnu pticu borealnih četinarskih šuma, kome je potrebno bogato struktuirano stanište sa vetroizvalama, zrelim šumama i manjim čistinama u vidu kamenjara, livada i tresava. U prizemnom spratu vrlo je bitno postojanje borovnice, brusnice i drugih

biljaka iz porodice vresova (Ericaceae). U srednjoj i južnoj Evropi, uključujući i Srbiju, vrsta naseljava zdrave, stare, spratovno razvijene borealne planinske i visokoplaninske mešovite i četinarske šume. U Srbiji je donja visinska granica obitavanja velikog tetreba na oko 1.200 m. Zimi se najčešće hrani iglicama četinara, leti lišćem, pupoljcima, cvećem i bobicama. Gnezdo smešta na tlu, uz stablo, ili u gustišu grmlja u prirodnom udubljenju. Najčešće tokom prve polovine maja ženka snese 6–15 jaja na kojima leži 26–29 dana. Pilići se osamostaljuju krajem leta i početkom jeseni, često ostajući zajedno u manjim grupama.

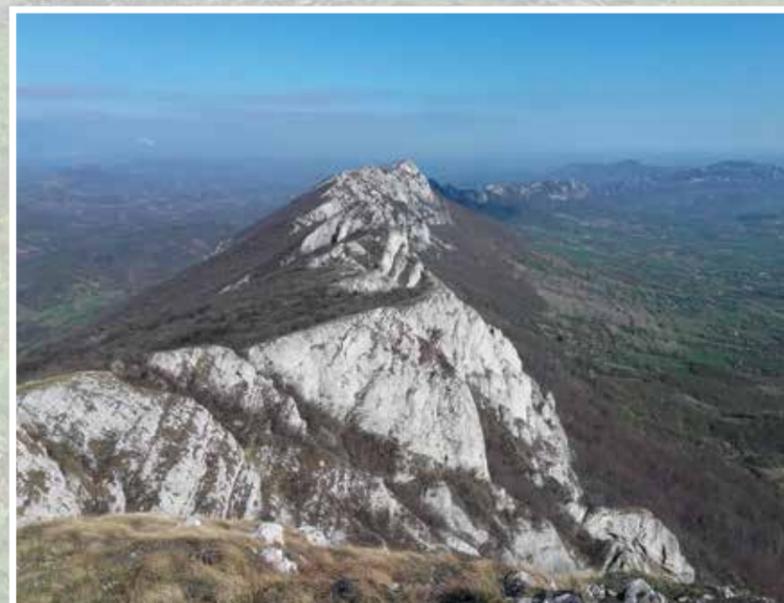
POPIS I REZULTATI

Sprovođenje projektnih aktivnosti započeto je nabavkom neophodne opreme, okupljanjem tima i planiranjem jesenjih terenskih ekspedicija. Jesenji period pre potpunog opadanja lišća idealno je vreme za popis leštarke. Projektna područja za popis leštarke i velikog tetreba obuhvatala su masive Golije, Zlatara i Mojstirsko-draških planina, dok su planirana područja mapiranja za kamenjarku bili Rtanj, Veliki Krš sa Stolom i Svrljiške planine. Sam popis leštarke odvija se u prepodnevnom časovima: idealno je od izlaska sunca do podneva. Popisivači se laganim do umerenim tempom kreću pešice po određenoj (unapred utvrđenoj) putanji kroz pogodno šumsko stanište i zastaju na svakih 150 m. Na svakom stajanju odnosno stop-tački, popisivač provodi onoliko vremena koliko je potrebno za pronalaženje jedinki leštarke, odnosno najduže šest minuta. U toku tih šest minuta, posebno napravljenom zviždalkom, na svakih 30 sekundi, proizvodi se „glas“ tipičan za teritorijalno oglašavanje mužjaka leštarke – višestruki zvižduk visokih tonova i dužine trajanja 3–4 sekunde. Zanimljivo je da bi, prema teoriji, trebao da usledi odgovor oglašavanjem, ali tu nastupa čuvena krilatica – pravilo je da nema pravila. I, zaista, ukoliko zabeležite jedinku leštarke, odziv se manifestuje na različite načine. Neke jedinke samo se kratko oglašavaju, druge radoznalo priđu, treće lupaju krilima, četvrte trče oko tražeći uljeza kako bi ga oterale sa teritorije, dok vam se pete nečujno prišunjavaju s leđa. U tome je zapravo i draž ovog

Istraživači na Mojstirsko-draškim planinama

Foto: Ivan Medenica

Pogled sa Velikog krša

Foto: Draženko Rajković

popisa – svaki susret sa leštarkama je jedinstven i neponovljiv! Ostali detalji na koje je potrebno obratiti pažnju su: odeća popisivača, broj istraživača, kao i samo okruženje stop-tačke. Za odeću veoma je važno da je neutralnih boja (smeđe, sive, crne i sličnih nijansi) i da nije šuška. Jedan transekt iziskuje najviše dva popisivača, a idealno je da jedna osoba radi popis. Velike grupe redovno stvaraju buku, leštarka ih vrlo lako primete, a poznato je da su ovo vrlo plahe ptice koje se uplašene sklanjaju dublje u vegetaciju. U pogledu same stop-tačke uvek je pre početka dozivanja potrebno što detaljnije osmotriti okolinu u potrazi za leštar-

kama. Na stop-tački se treba skloniti u stranu, posebno ako se krećete šumskim putem, sakriti se uz stablo, ostati potpuno miran, ne praviti nagle pokrete. Kako su mužjaci zavičajni, mapiranje leštarka može se sprovoditi kako tokom proleća (april–maj), u jeku sezone parenja, tako i s jeseni (septembar–oktobar), kada mladi mužjaci zauzimaju svoje teritorije, a odrasli već uspostavljene ljubomorno čuvaju. Budućim istraživačima preporučio bih jesenji period iz dva razloga: vremenske prilike su mnogo ugodnije, bez temperature u minusu i dubokog snega kakav se sreće s proleća, a buka okoline daleko je manja ili je uglavnom uopšte

nema. U proleće buku koju prave šumske pevačice poput drozdova i senica nemoguće je izbeći, te je usled toga prag čujnosti na niskom nivou. Pored oglašavanja i vizuelnog prisustva ptica, leštarku možemo tražiti i po tragovima koje za sobom ostavlja, poput perja, izmeta, tragova u snegu i mesta kupanja (prpanja) u prašini. Svi ovi pokazatelji mogu pomoći tokom izviđanja terena, kao dopunski podaci na slabije istraživanim mestima ili pri lošijim vremenskim uslovima nepogodnim za mapiranje. Usled blagog kašnjenja projekta tereni za leštarku urađeni su tokom novembra i dopunski tokom aprila. Na istraživanim lokalitetima otkrili smo ukupno 36 različitih lokacija prisustva leštarki. Najgušća populacija leštarki zabeležena je na Zlataru (2 teritorije/1 km²), nešto niža na Mojstirsko-draškim planinama (1,8 teritorija/1 km²) i značajno niža na Goliji (0,7 teritorija/1 km²). Kako su teritorije leštarki bile relativno ravnomerno raspoređene, a uzimajući u obzir površinu pogodnog staništa, preliminarno smo procenili da na području Zlatara ima 130–170 teritorija, na Goliji 260–315 teritorija, a na Mojstirsko-draškim planinama 115–155 teritorija. U budućem periodu potrebno je uraditi nova transektna popisivanja na ovim, ali i na drugim planinama, pre svega zapadne i

jugozapadne Srbije u cilju dobijanja detaljnijih demografskih, populacionih i drugih parametara.

Popis velikog tetreba i kamenjarke sproveden je tokom proleća 2017. Nažalost, ovaj popis delimično su poremetile loše vremenske prilike: mnoštvo snega, vetra i magle. Nekoliko puta bili smo ometeni ili smo odlagali posete planiranim lokalitetima. Ipak, naposljetku najbitnije, jeste da smo pronašli obe vrste i prikupili značajne podatke i iskustva. Na primer, kamenjarku ne treba tražiti pre sredine maja, iako literatura preporučuje drugačije. Potragu za velikim tetrebom idealno je raditi tokom aprila u periodu topljenja snega na našim visokim planinama. Za popis je potrebno bar 4–5 osoba kako bi se pokrilo što šire područje. Prema rezultatima projekta tetreb nije zabeležen na Goliji i Zlataru, dok su dve lokacije udvaranja pronađene na području Mojstirsko-draških planina. Za utvrđivanje tačne brojnosti i drugih ekoloških parametara potrebno je učiniti dodatne napore na istraživanju ovih vrsta, posebno velikog tetreba.

STANIŠTE I UGROŽENOST

Prema dosadašnjim saznanjima i rezultatima istraživanja, sve tri vrste u Evropi odabiraju struktuirana staništa u kojima pronalaze vrlo osobene životne uslove. U današnjem svetu koji je veoma izložen čovekovom uticaju, ovakvi stanišni prohtevi sa sobom nose ozbiljne posledice po opstanak ovih vrsta. O tome govori i činjenica da se sve tri vrste nalaze u Dodatku I Direktive o staništima Evropske unije, što ukazuje koliko su ranjive, retke i ugrožene zbog gubitka staništa i da postoji opravdani rizik od nestanka, posebno preostalih lokalnih i izolovanih populacija. U Srbiji su sve tri vrste svrstane u strogo zaštićene. Pored toga, u naučnoj i stručnoj javnosti ove tri vrste smatraju se pokazateljima staništa koja naseljavaju, kao i „kišobran“ vrstama čijom zaštitom i zaštitom staništa koja naseljavaju spasavamo i čuvamo populacije drugih organizama.

Glavni ugrožavajući faktori koji utiču na populacije kamenjarke širom Evrope su degradacija i gubitak staništa, napuštanje tradicionalne po-

Kamenjarka *Alectoris graeca*

Foto: Tomaž Mihelič

Leštarka *Bonasa bonasia*

Foto: Tomaž Mihelič

ljoprivredne proizvodnje, ukrštanje sa srodnom španskom kamenjarkom (*Alectoris rufa*) i turskom kamenjarkom (*Alectoris chukar*), kao i prenošenje bolesti i parazita sa tih vrsta. U Srbiji je opadanje brojnosti i nestajanje sa pojedinih područja zabeleženo još početkom 20. veka, a jasni i naučno potvrđeni razlozi ni do današnjih dana nisu u potpunosti poznati.

Glavni ugrožavajući faktori koji prete opstanku leštarka i velikog tetreba su gubitak i rasparčavanje staništa, uniformisanje strukture u šumama (izjednačavanje starosti stabala) i prekomeran izlov u pojedinim zemljama. Na području Srbije ljudski uticaj

posebno se loše odražava na male i izolovane populacije velikog tetreba, pa je stoga potrebno učiniti dodatne napore u zaštiti ove vrste. Ti naponi pre svega odnose se na stručan nadzor svih poznatih udvarališta, predupređenje gubitka staništa, pre svega zrelih i struktuiranih šuma, kao i vraćanje tradicionalnim načinima korišćenja prostora, poput pašarenja na staništima kamenjarke.

Iako su strogo zaštićene, opstanak šumskih koka u Srbiji nije zagarantovan, već uslovljen praktičnim merama koje su zasnovane na savremenim istraživanjima i mudrim upravljanjem prirodom.

Veliki tetreb *Tetrao urogallus*

Foto: Maciej Szymański

GAVVRAN

Milivoj Vučanović

Gavran (*Corvus corax*) je ptica koja zasluži da bude posebno predstavljena. To je jedna od onih ptičjih vrsta koja je duboko utkana u ljudsku dušu. On nikoga ne ostavlja ravnodušnim.

Skoro da su sve civilizacije i kulture imale svoja tučačenja i verovanja koja su se odnosila na gavrana i njegovu pojavu u određenom trenutku. Primera radi, nordijski bog Odin imao je dva gavrana i dva vuka. Gavrane je svakodnevno slao u svet i od njih je dobijao informacije o tome šta se tamo dešava. Odin je i svoje kćeri povremeno pretvarao u gavrane. Kelti su gavrana povezivali sa boginjom Morigam (boginja rata i smrti). Ona je tokom bitaka letela u obliku gavrana i pomagala svojim miljenicima u boju. U Severnoj Americi Haida Indijanci gavrana su smatrali svetom pticom zato što je donela sunce na svet. Stari Sloveni ga dovode u vezu sa boginjom Mranom, boginjom smrti. Svoje mesto gavrana je našao i u hrišćanstvu. U pravoslavnoj religiji postoji duhovno biće koje nosi ime gavrana, a to je arhangel Gavriilo. On je jedini anđeo koji ima mogućnost da sleti u donji svet, čistilište, i na krilima iznese određene duše.

U prirodi kakvu poznajemo gavrana ima ulogu sanitarca. Omiljena hrana su mu ostaci uginulih životinja. Hranu se i voćem, povrćem, žitaricama, a može da jede i sve zajedno u obliku otpadaka koje pronalazi na deponijama. Povremeno lovi, najčešće mišolike glodare i gmizavce, a u nedostatku proteina zna da uleti u jato ptica i ulovi neku od njih. U takvim akcijama koristi brzinu i inteligenciju koje mu ne manjkaju. Brojna istraživanja ukazuju na visoku inteligenciju gavrana.

Gavran živi skoro na svim kontinentima, osim u Australiji i Južnoj Americi. U Evropi je rasprostranjen od krajnjeg severa do Mediterana. Praćenjem kretanja mladih jedinki potvrđeno je da i na ovim prostorima, u prve dve-tri godine života, obrazuju tinejdžerske grupe koje skitaju

određenim područjem. U tom periodu stiču važna iskustva koja će koristiti tokom života. Između ostalog, u okviru grupe vrši se i odabir životnog partnera. Svi koji su imali prilike da posmatraju tinejdžerske grupe gavrana, mogli su uživati u bogatstvu njihovog duha i ludorijama koje izvode u vazduhu. Dovoljno je da u nekoliko navrata posmatrate ove ptice i zaključite kakve su one zapravo, bez posebnih istraživanja. Kada se par jednom oformi, ostaje zajedno do kraja života. Gavrani ostaju verni i teritoriji koju su odabrali, sem ako se ne dogode drastične promene u kojima nestanu uslovi za život. Stanište gavrana može biti bilo koje, od planinskih vrhova, preko pobrđa i stepa, do dolina reka i močvara. Ženka počinje da polaže jaja obično krajem februara i početkom marta. Snese od 4 do 6 jaja i na njima leži od 18 do 21 dan. Gnezdo može biti smešteno na liticama, lesnim odsecima, drvetu ili na nekoj ljudskoj tvorevini kao što je dalekovod i slično. Mladunci napuštaju gnezdo kad napune oko 40 dana, odnosno krajem aprila i početkom maja. Još neko vreme ostaju na roditeljskoj teritoriji, a potom odleću u nepoznato, u susret novim iskustvima.

Gavran je jedna od ptičjih vrsta koja me je zainteresovala još u ranom detinjstvu. Slušao sam razne priče koje su imale uglavnom negativne konotacije, međutim, moj doživljaj gavrana bio je drugačiji. Pre tridesetak godina gavranci su bili ređi nego danas – videti veliku crnu priliku na nebu za mene je bio pravi praznik. Nažalost, u našoj literaturi nema mnogo pisanih tekstova o gavrancima u prethodnom periodu. Da bi se stekao uvid u njihovo kretanje, u poslednje tri godine markiraju se kolor prstenovima.

Tokom 2014. godine, posredstvom Centra za markiranje životinja u okviru Prirodjačkog muzeja u Beogradu, u cilju praćenja kretanja gavrana, pokrenut je program prstenovanja kolor prstenovima. Prstenovi su beli u kombinaciji sa dva crvena slova. Prve dve ptice markirao sam u gnezdu, oznakama „AA“ i „AB“. Mladunci su markira-

Foto: Milivoj Vučanović

Foto: Milivoj Vučanović

Foto: Milivoj Vučanović

Foto: Milivoj Vučanović

ni u aprilu 2015. U novembru iste godine mladi gavrana sa prstenom „AA“ pojavio se na hranilištu na Vršackim planinama (šest kilometara od mesta izleganja), redovno je viđan i tokom 2016. i 2017. Drugi mladunac nikad nije registrovan na hranilištu. Od obeležavanja prva dva mlada gavrana do prstenovanja sledeće grupe ptica prošlo je nešto manje od godinu dana. Neizodno je markirati mlade gavrane u gnezdu. Glavni razlog je nepristupačnost gnezda (dalekovodi, tanke grane na kojima su gnezda, okomite litice...), pa sam odlučio da okušam sreću pomoću ornitoloških klopki. Pokušavao sam da hvatam gavrane raznih dobi, da ih markiram i da pratim njihovo kretanje. Tako sam spoznao njihovu inteligenciju i opreznost. Treba dosta vremena da bi uopšte sleteli na određeno mesto, a sleću tek kad osete sigurnost. Onda pažljivo posmatraju kako druge ptice ulaze u klopku, na primer mišari. Tek potom odlučuje da i sami uđu u klopku po hranu, a umeju i da izađu iz nje. Mišari su tu igru drugačije prihvatili. Kada sam uhvaćene mišare markirao i puštao ih site, narednih dana određene primerke redovno sam nalazio u klopki. Oni su svraćali na ručak i čekali da ih pustim. Da bih doskočio gavrancima, bilo je potrebno nekoliko korekcija na klopka, promena lokacije i još par detalja. Sve to trajalo je desetak meseci – na kraju je urodilo plodom. Tada sam počeo da upoznajem i emotivnu ali, rekao bih, i racionalnu stranu gavrana. Jednom prilikom uhvatio sam devet ptica odjednom. Preostalih pedesetak u visokom letu digli su oz-

biljnu graju pokušavajući da me oteraju i pomognu svojim sunarodnicima iz jata. Nakon prstenovanja i puštanja prva dva, ostali su se smirili uvidevši da im ne činim nikakvo zlo. Počeli su da sleću na okolno drveće i posmatraju šta radim. Do sada sam markirao oko 70 jedinki na području Vršackih planina i Malog vršackog rita. Neke od njih mogu se posmatrati na hranilištu tog područja, kao i na okolnim mestima.

Da gavrani nisu baš statični, kako se smatra, pokazuje primer s kraja 2016. i početka 2017. Tada su nas posetila dva gavrana iz Bugarske koja su markirana na jednom hranilištu udaljenom 280 kilometara od hranilišta na Vršackim planinama.

Gavran je sve do današnjih dana imao svoje uspone i padove. Polovinom prošlog veka, zbog trovanja vukova i korišćenja raznih otrova u poljoprivredi, u Evropi je doveden do ivice istrebljenja. Srećom, populacija se uspešno oporavlja. Međutim, različiti vidovi uništenja, kojima zasipamo našu planetu, vrsta ptica, pa i nas samih, iako to na prvi pogled ne izgleda tako. Jedinstvena „priroda“ gavrana je takva da će verovatno „preleteti“ pad i ove civilizacije, kao što su uspešno „preleteli“ padove brojnih prethodnih civilizacija.

MALJEN

– OGLEDA SE U DEVOJAČKIM BARAMA

Tekst i fotografije: Brano Rudić

Vodomar *Alcedo atthis*

Planina Maljen nalazi se u zapadnoj Srbiji, oko 100 km jugozapadno od Beograda. Pruža se pravcem istok–zapad u dužinu od 15 km, najviši vrh je Kraljev sto (1.104 m n. v). Maljen se na zapadu pruža do Povelna, na istoku do Suvobora.

Reklo bi se da nije ni naročito velika, ni visoka planina – zašto onda zaslužuje pažnju? Iako za posmatrača ptica Maljen nije toliko atraktivan kao, na primer, Uvac, ova planina ima šta da ponudi. Prateći i beležeći nekoliko godina ptice grabljivice, beležio sam i ostale vrste i tako sam vremenom spo-

znao koliko je stvarno ptičje bogatstvo. A nije malo, do sada je zabeleženo više od 130 vrsta ptica. Jedan od razloga za to je velika raznovrsnost staništa – od prostranih, dobro osunčanih pašnjaka sa kamenjarima, udolinama i sađenim borovima u atarima sela Tometino polje i Bogdanica na južnim padinama, do bogatih bukovih i mešovitih šuma u atarima sela Krčmar, Brežde i Planinica na severnim padinama. Između njih, svoje mesto u središnjem delu masiva našle su šume crnog bora (*Pinus nigra*) i belog bora (*Pinus sylvestris*), jedine na valjevskim planinama i u ovom delu Srbije.

Na Maljenu nisu rasprostranjeni krečnjački oblici reljefa (dominiraju magmatski peridotiti, a zastupljeni su i serpentinitički minerali), osim na severnoj strani gde Manastirica i Krčmarska reka prave manje klisure. Tu su i najbolje bukove šume, koje na nekim mestima zamenjuju hrast i cer. Početkom proleća šume ožive i počinje natpevanje crvendača (*Erithacus rubecula*), zebe (*Fringilla coelebs*), šumske ševe (*Lullula arborea*), šumske trepteljke (*Anthus trivialis*), običnog zviždka (*Phylloscopus collybita*), cariča (*Troglodytes troglodytes*), strnadice žutovoljke (*Emberiza citrinella*), drozda imelaša (*Turdus viscivorus*) i njegovog manjeg, ali mnogo raspevanijeg rođaka, drozda pevača (*Turdus philomelos*). Zimi su brojna mešovita jata senica i kraljića (*Regulus regulus*), neretko se u njima viđaju i čišci (*Carduelis spinus*), dok su najlepše zebe, zimovke (*Pyrrhula pyrrhula*), obično u paru. U šetnji šumskim putevima kroz dolinu Manastirice moguće je videti nekoliko vrsta detlića: velikog detlića (*Dendrocopos major*), zelenu žunu (*Picus viridis*), sivu žunu (*Picus canus*) i najveću i najglasniju od njih, crnu žunu (*Dryocopus martius*). Van sezone gnež-

Crna roda *Ciconia nigra*

denja najveći detlić Evroazije prisutan je i u četinarskim šumama, na drugoj strani planine. Buku koju on stvara dobujući po drvetu nadjačava Manastirica. U svom gornjem toku ova brza planinska rečica pravi vrlo lep vodopad sa kaskadama, Skakalo, visok 20 metara, koji se nalazi između visova Velikog brda i Orlovca, s jedne strane, i masiva Kraljevog stola, s druge. Najveće i najviše stene na Maljenu su u klisuri Krčmarske reke, gde se nekada verovatno gnezdio i beloglavi sup (*Gyps fulvus*), sve češća prolaznica Maljena. Oko stena redovno kruže pojedinačni primerci ili jata gavranova (*Corvus corax*), suri orlovi (*Aquila chrysaetos*) i par osičara (*Pernis aprivorus*) koji se gnezde u dolini.

Severozapadni deo Maljena, oivičen Golupcem, Hajdučkom kosom, Pearom, Lazovom kosom i Ljutim kršem, kroz koji je Crna reka usekla klisuru i gradi više vodopada, sa dobro očuvanom gustom četinarskom i listopadnom drvećem, stanište je različitih vrsta ptica i moguće gnezdište surog orla i zmijara (*Circaetus gallicus*). Povremeno se viđaju pojedinačne ptice kako love na visovima iznad

Ćuk *Otus scops*

Suri orao *Aquila chrysaetos*

klisura Crne i Bukovske reke, na čijim strmim padinama ima stoletnih borova, pogodnih za njihovo gnežđenje. Duboko u klisurama ovih dveju reka prostor dele vodenkos (*Cinclus cinclus*) i potočna pliska (*Motacilla cinerea*), na kamenjarima je brojna strnadica kamenjarka (*Emberiza cia*), dok se na borovima gnezdi krstokljun (*Loxia curvirostra*).

Središnji deo masiva Maljena čine Divčibare, planinsko polje koje se pruža od Crnog vrha, Paljbe i Golupca do Kraljevog stola i Velikog brda. Najlepše je sredinom maja, kada je beli narcis (*Narcissus radiiflorus*), prekrasni beli cvet, u punom cvatu. Divčibare preseca rečica Crna Kamenica. Za ovu rečicu vezan je i nastanak imena Divčibara. Po narodnom predanju, u davna vremena, kada je zbog letnje provala oblaka Crna Kamenica odjednom nabujala, u njenim vodama našla je smrt mlada čobanica. Da bi se sačuvalo spomen na njen prerano ugašen život, planinskom polju dat je stari slovenski naziv Divčibare, što u stvari znači „devojačke bare“. Ovu površ, koja je bogata planinskim travama i cvećem, nastanjuju obična travarka (*Saxicola*

rubetra) i crnoglava travarka (*Saxicola torquatus*) i retki parovi jarebica (*Perdix perdix*). Ipak, najčešća vrsta na travnatim površinama je poljska ševa (*Alauda arvensis*), sa populacijom koja broji više desetina parova.

Najviši vrh Maljena, Kraljev sto, prema narodnom predanju dobio je ime po caru Dušanu. Pre nego što je postao car, Dušan, kralj Srba, zarati sa Mađarima. Došavši sa vojskom iz Prizrena na Maljen, Dušan pošalje vojsku niz planinu pred neprijatelja, a on sa svojom pratnjom ostane i ulogori se na najvišem vrhu planine. Sve vreme, dok je u kolubarskoj ravnici trajala borba sa Mađarima, Dušan se zadržao na ovom visu i na njemu primio glasnik koji mu je doneo izveštaj o pobedi nad Mađarima. Narod, da bi sačuvalo spomen na taj događaj i na dane Dušanovog boravka na Maljenu, dade najvišem maljenskom vrhu ime Kraljev sto. Sa nje ga se vide šumadijske planine sve do Kopaonika, kao i Medvednik, Jablanik, Povlen, Sokolske planine, Jelova gora, Tara, Zvezda, Zlatibor, Mučanj, Javor i Golija. U danima koji osvanu sunčani posle kiša, moguće je videti i masiv Durmitora, na jugu, i piramidu Rtnja

Vodenkos *Cinclus cinclus*

na severoistoku. Kraljev sto i drugi po visini, Crni vrh, obrasli su borovima pa su najčešće ptice jelove senice (*Parus ater*) i čubaste senice (*Lophophanes cristatus*), osobene za četinarske šume. Za vreme prolećne seobe najviše vrhove Maljena preleću jata ždravolova (*Grus grus*) i pojedinačni primerci i jata belih roda (*Ciconia ciconia*), eja močvarica (*Circus aeruginosus*) i eja livadarki (*Circus pygargus*), prelazeći poslednju barijeru pred konačni dolazak u ravničarske predele. Verovatno zbog toga što se planinski masiv naglo spušta prema niskom pobrđu, ptice ga često koriste prilikom seobe jer stalno duvaju vetrovi, naročito na severnoj strani.

I pored velikog bogatstva ptica u maljenskim šumama, meni su ipak omiljeni tereni na južnim padinama Maljena. Između masiva Crnog vrha, Velike Pleći i Velikog i Malog Maljena stešnjene su rečice Crna i Bela Kamenica. U gornjim tokovima gnezde se zmijar, osičar, jastreb (*Accipiter gentilis*) i kobac (*Accipiter nisus*), dok otvorenije predele nastanjuju lasta-

vičar (*Falco subbuteo*) i vetruška (*Falco tinnunculus*), koji uzimaju gnezda od gavranova i vrana (*Corvus cornix*), ponekad i od svraka (*Pica pica*), koje su najređe vrane na Maljenu. Mišar (*Buteo buteo*) je najčešća grabljivica, kojoj pogoduju mozaična staništa Tometinog polja i Bogdanice. Od sova najčešća je šumska sova (*Strix aluco*), a utina (*Asio otus*) gnezdi se i na samim Divčibarama. Čuk (*Otus scops*) je čest u podmaljenskim selima. U prorođenim šumama i šumarcima gnezde se pupavac (*Upupa epops*) i vuga (*Oriolus oriolus*), rusi svračak (*Lanius collurio*) prisutan je u živicama i međama, a zabeleženo je i gnežđenje sivog svračka (*Lanius minor*), njegovog većeg i agresivnijeg rođaka. Slično stanište nastanjuju obični popič (*Prunella modularis*), velika strnadica (*Miliaria calandra*) i vinogradska strnadica *Emberiza hortulana*), dok su prepelica (*Coturnix coturnix*) i prdovac (*Crex crex*) retki stanovnici mnogobrojnih livada i pašnjaka.

Između rečica Kozlice i Tinje smestilo se Golo brdo, nekadašnji voj-

ni poligon. Ceo prostor, od Okruglih breza do samog vrha nastanjuju brojni parovi poljskih ševa, jedna od većih populacija koju sam do sada video. Značajna gnezdarica je stepska trepteljka (*Anthus campestris*), koja deli stanište sa običnom beloguzom (*Oenanthe oenanthe*). Ceo prostor Golog brda važno je zimovalište za poljske eje (*Circus cyaneus*). Prve ptice mogu se videti već u oktobru, dok pojedinačni primerci ostaju do sredine aprila. Na noćilištima se okuplja veći broj ptica – tako sam u decembru 2015. gledao 5 ženki i 3 mužjaka. Još jedan, za mene iznenađujući, zimski gost je gačasti mišar (*Buteo lagopus*). Kada sam ga prvi put ugledao, pomislio sam da je svetla morfa mišara. Ptica je bila daleko, nisam mogao dobro da osmotrim noge, pa sam s nestrljenjem čekao da poleti. Beli rep s karakterističnom crnom prugom na kraju, kao kod mladog surog orla, razrešio je sve dileme. Nova vrsta na mojoj listi i za Maljen i ne samo jedan primerak! Dve ptice su lovile na širokom području od Malog Maljena na zapadu, sve do Riora na istoku. U februaru im se pridružila još jedna ptica, a početkom marta već su bile na putu za daleki sever Evrope. Veliki svračak (*Lanius excubitor*) ostaje tokom cele zime, a područje Maljena napušta kada dolaze prvi prolećni gosti, čvorci (*Sturnus vulgaris*). Pored prolećne seobe, gde dominiraju eje, zanimljiva je i jesenja seoba. Šire područje Golog brda često preleću sive vetruške (*Falco vespertinus*), i mnogo ređe, patuljasti orlovi (*Hieraaetus pennatus*). Posmatrajući jednom svetli primerak kako se „gađa“ s kopcem, primetio sam i jedinku tamne morfe, a nedugo zatim i mladu crnu lunju (*Milvus migrans*), gracioznu pticu koja je provela skoro mesec dana na Maljenu. Početkom jeseni imao sam uzbudljiv

Obična travarka *Saxicola rubetra*

Leganj *Caprimulgus europaeus*

Strnadica kamenjarka *Emberiza cia*

dan na Golom brdu, pratio sam seobu grabljivica i stigao sam do broja 11 (vrsta). U kasno popodne pomislih da je to sve što se može videti, kada se pojavi mlada ženka sivog sokola (*Falco peregrinus*). Sve utihnu, čak se i vetruške i crna lunja povukoše. Skoro do pred mrak lovila je insekte i onda je iznenada, kako se i pojavila, nestala. Pri povratku sa vrha čekalo me je još jedno iznenađenje: po prašnjavom putu ispred mene kretala se ptica, meni nepoznata. Držala je isto rastojanje, nekih 20 do 30 metara i onda je skrenula na kameniti pašnjak s koga je nedugo zatim poletela, brzim zamasa krila, povremeno ispuštajući neobične zvuke pomoću kojih sam je kasnije identifikovao. Planinski zujavac (*Eudromias morinellus*), ptica koja se vrlo retko i neredovno viđa u Srbiji, samo sa sedam potvrđenih nalaza od 1950. godine! Od početka septembra do sredine oktobra viđao sam jednu do tri ptice,

svaki put su oglašavanjem nagovestile svoje prisustvo. U novembru 2011. godine na istom lokalitetu zabeleženo je manje jato planinske ušate ševe (*Eremophila alpestris*).

Brdo Vlašić, smešteno iznad ušća Kozlice u Kamenicu, dom je za nekoliko parova kosa kamenjara (*Monticola saxatilis*), tajanstvene i vrlo skrovite ptice. Ali samo dok ne počne sezona gnežđenja. Mužjak je tih dana raspevan i stalno u pokretu, ali postoje tačke na koje redovno sleće. I uopšte se ne plaši, čak ni pesmu ne prekida. Sa ženkom je sasvim druga priča, naročito kada se izlegu mladunci. Tada i mužjak postaje onaj stari, teško ga je i videti, a kamoli fotografisati. Omanju hrastovu šumu ispod brda nastanio je par osičara, još jedna jako oprezna i tajanstvena ptica čije gnezdo je u samom vrhu krošnje, dobro maskirano zelenim granama. Ptica koju skriva mrak i koja se

mного češće sluša nego viđa je leganj (*Caprimulgus europaeus*), stanovnik osunčanih padina Maljena, kamenitih livada prošaranih retkom šumom. Najčešći je u delu od ušća Kozlice do ušća Kraljevog potoka u Kamenicu. Tek nekih dvadeset minuta po zalasku sunca može se čuti mužjakovo dobovanje, a za vedrih noći i posmatrati siluetu, slična vetruškinoj. Ako slučajno danju podignete legnja, neće odleteti daleko, najdalje dvadeset metara. Ako ste videli gde je sleteo, možete mu prići blizu, toliko da ga možda zamenite suvom granom. Dobro kamufliran, boje kore drveta, čini se kao da drema, ali poluzatvorenih očiju prati svaki vaš pokret. Prateći tako jednom mužjaka legnja, nisam ni primetio da sam stigao ispod litica Vlašića, gde se gnezde gavranovi. Podigoh pogled gore i videh nekoliko manjih senki i jednu veću, mladu ženku surog orla kako klizi prema Šarenoj steni, staništu vetruški. Tu se pre par godina gnezdio i par crnih roda (*Ciconia nigra*), četiri mladunca su na meniju imala ribe, žabe i rečne rakove, kojih ima u izobilju u Kamenici i njenim pritokama. Uz tok Kamenice ima nekoliko parova vodomara (*Alcedo atthis*), dok je dom vodenkosa klisurica Kozlice, koja se kaskadno spušta prema reci. Gluvara (*Anas platyrhynchos*) i siva čaplja (*Ardea cinerea*) redovne su oko svih vodotokova, povremeno se viđaju sprudnik pijukavac (*Tringa ochropus*) i sprudnik migavac (*Tringa glareola*), dok je polojka (*Actitis hypoleucos*) verovatna gnezdarica.

Dok sam, posle još jednog predivnog dana provedenog na Maljenu, u sumrak, išao prema autu, spazih siluetu. Pomislih, još jedna siva čaplja leti na noćilište. Ipak, nešto se tu nije slagalo: teški zamasi krila, velika glava i rep iza koga ne štrče noge otkrivaju buljinu (*Bubo bubo*), najveću našu sovu i moguću gnezdaricu Maljena. Još jedna prirodna retkost i još jedno podsećanje da ovaj predeo izuzetne lepote i bogat pticama treba zaštititi.

Istina, na Maljenu postoje četiri manja rezervata: Čalački potok, Vražji vir, Crna reka i Zabalac. To je samo kap u moru onoga što bi trebalo da se stavi pod zaštitu države, a zaštićeno područje će se pružati sve do Ravne gore i Suvobora. Do tada, čuvajmo i delimo lepu priču o ovom prirodnom dragulju, kao što Kamenica koja teče prema Moravi žubori o tome.

JEGRIČKA

– REČICA KOJA NESTAJE?

Tekst i fotografije: Lorand Vig

Katamaran plovi Jegričkom

Sivi barski petlić *Porzana parva*

Velika bela čaplja *Ardea alba*

Jegrička sa svojim bogatim živim svetom, raznolikošću prirodnih staništa i pitomošću pejzaža osvežava monotoniju agrikulturnog predela južnobačke ravnice. No, nije ona oduvek izgledala kao danas. Nekada su dominirale prostrane močvare, nepregledne bare i ritovi sa izrazito bogatim biodiverzitetom. Vode su iz nekoliko bezimernih izdani sa zapada Bačke, sjedinjavanjem u pravi vodotok kod Despotova, koji teče u pravcu nagnuća južnobačke lesne terase sa zapada prema istoku, polako ugravirale korito u meki les, sve do uliva u reku Tisu kod Žablja. Sukcesivno su se na Jegričkoj pojavljivale osobenosti sporetekuće ravničarske reke, koje je delom i danas odlikuju. Veću količinu vode rečica je primala jedino za vreme obilnih prolećnih i jesenjih padavina. Prirodno se širila i plavila okolne njive, darujući im hranjive čestice lesa nataložene nakon povlačenja vode. Sve do pre pola veka njeno plitko korito redovno se isušivalo tokom leta i bilo je odlično mesto za ispašu stoke sa okolnih salaša, koja je na prirodan način smanjivala širenje obalne vegetacije. Bila je to prilika za gozbu i raznim šljukaricama i drugim pticama močvaricama. Nije ni ljudska ruka ostavila ovu rečicu netaknutom. Danas je tok od Despotova, gde ga preseca kanal Savino Selo–Novi Sad, u dužini od 64 km, sve do ušća, pridruženi deo Osnovne kanalske mreže Hidrosistema Dunav–Tisa–Dunav, sa dirigovanim vodnim režimom.

Da li je stavljanje „šape“ vodoprivrede na prirodan, ali izrazito eutrofizovan vodotok, spas za njen opstanak ili pravi put do nestajanja, večita je tema za razmišljanje. Da li moćne mašine mogu zameniti rad ruku prirode, nezahvalno je izvoditi zaključke. Istina je da stoke više nema. Nema ni mnogo živih salaša, ali nema ni isušivanja korita, ni poplava. Uređenjem korita plavno područje ostalo je bez dragocenih bara, močvara i vlažnih livada. Samim tim izmenili su se struktura i rasprostranjenost divlje flore i faune. Ipak, čini se da priroda, ma kako sakaćena u prošlosti, preovladava. Postavljanjem pod zaštitu kao Park prirode „Jegrička“ 2005. godine, uspostavljeni su režimi i propisane mere zaštite koji čuvaju preostale prirodne odlike vodotoka. Značaj Jegričke prepoznat je i na međunarodnom nivou, pa je ona danas na listi IPA (*Important Plant Area* – međunarodno značajno područje za biljke) i IBA područja. Međutim, ljudskom rukom izmenjena prirodna sredina zauvek zavisi od stalnih intervencija održavanja i upravljanja.

Sve u svemu, ono što Jegrička danas može da pruži ne ostavlja ravnodušnim nikoga ko je poseti. Plovidbom u njenom najočuvanijem delu, od mosta na putu Temerin–Bečej do ustave kod Žablja, pored prelepih pejzaža, pažnju najviše privlače ptice koje i čine temeljnu vrednost njene zaštite. Gusta i široka priobalna vegetacija tršćaka

odličan je selidbeni koridor i mesto za gnežđenje raznim trstenjacima i cvrčicama. Pored najbrojnijeg velikog trstenjaka (*Acrocephalus arundinaceus*), tu su i trstenjak rogožar (*Acrocephalus schoenobaenus*), mlakar (*Acrocephalus palustris*) i cvrkutić (*Acrocephalus scirpaceus*), kao i obični cvrčić (*Locustella luscinioides*). Brojne su i brkate senice (*Panurus biarmicus*), senice vuge (*Remiz pendulinus*), kao i barske strnadice (*Emberiza schoeniclus*), koje se ne kriju ni tokom zimskih meseci. Sve češće susrećemo i labuda grpca (*Cygnus olor*) koji, uprkos gracioznosti, agresivno čuva svoju teritoriju od ljudi ali, nažalost, i od drugih vrsta ptica. Ako krenemo nizvodnim tokom Jegričke, naići ćemo na sve više delova sa širokim razlivima, gde se tršćaci pružaju kao odvojeni paralelni zidovi i čine pravi tršćani lavirint. Upravo u ovim uvalama kriju se sivi barski petlić (*Porzana parva*), barska kokica (*Gallinula chloropus*) i liska (*Fulica atra*). Globalno ugrožena patka njorka (*Aythya nyroca*), posle gluvare (*Anas platyrhynchos*), najbrojnija je vrsta iz porodice plovuša. Tu su i krdže (*Anas crecca*), grogotovci (*Anas querquedula*) i retke čegrtuše (*Anas strepera*) koje se viđaju jedino kada polete iz guste trske. Čubasti gnjurac (*Podiceps cristatus*) je takođe česta vrsta i relativno ga je lako posmatrati, ali zato je mali gnjurac (*Tachybaptus ruficollis*) pravi majstor da nestane pod vodom. Ukoliko smo jako pažljivi, može nam se otkriti i crnovrati gnjurac

(*Podiceps nigricollis*), koji je zaista retka pojava na ovom vodotoku. Crvena čaplja (*Ardea purpurea*) i eja močvarica (*Circus aeruginosus*) podižu se iz trske tik pred nama, stršeći nas bučnim poletanjima. Sa veće udaljenosti poleću čaplje, velika (*Ardea alba*) i mala bela (*Egretta garzetta*), žuta (*Ardeola ralloides*) i siva čaplja (*Ardea cinerea*), gak (*Nycticorax nycticorax*) i čapljica (*Ixobrychus minutus*), dok vodeni bik (*Botaurus stellaris*) svoje prisustvo otkriva jedino mističnim, dubokim, prodornim glasom. Lepezu sa našim vrstama čaplji upotpunjavaju i kašičari (*Platalea leucorodia*), redovni gosti okolnih vlažnih livada i njiva. U više navrata posmatrani su i u gnezdilišnom periodu kako izleću iz trske na delu ribnjaka kod Žablja, ali gnežđenje još nije potvrđeno.

U daljoj plovidbi Jegričkom, na delu nizvodno od mosta kod Gospođinaca, nagradiće nas vodomar (*Alcedo atthis*) sa svojim smaragdnom sjajem. Ako pridemo tepihu od belih lokvanja (*Nymphaea alba*) i lokvanjića (*Nymphoides peltata*), videćemo glasne i napadne belobrke čigre (*Chlidonias hybridus*), koje tako hrabro i verno čuvaju svoja legla da i najupornije ribolovce nateraju da odustanu od pećanja u njihovoj blizini. Ove čigre čine relativno stabilnu populaciju, odvojenu u 5–6 manjih kolonija. Brojnost im varira između 250 i 270 parova, što čini više od 9% nacio-

3rd Adriatic Flyway Conference:

Towards a functioning system of stop-over and wintering sites along the Adriatic Flyway

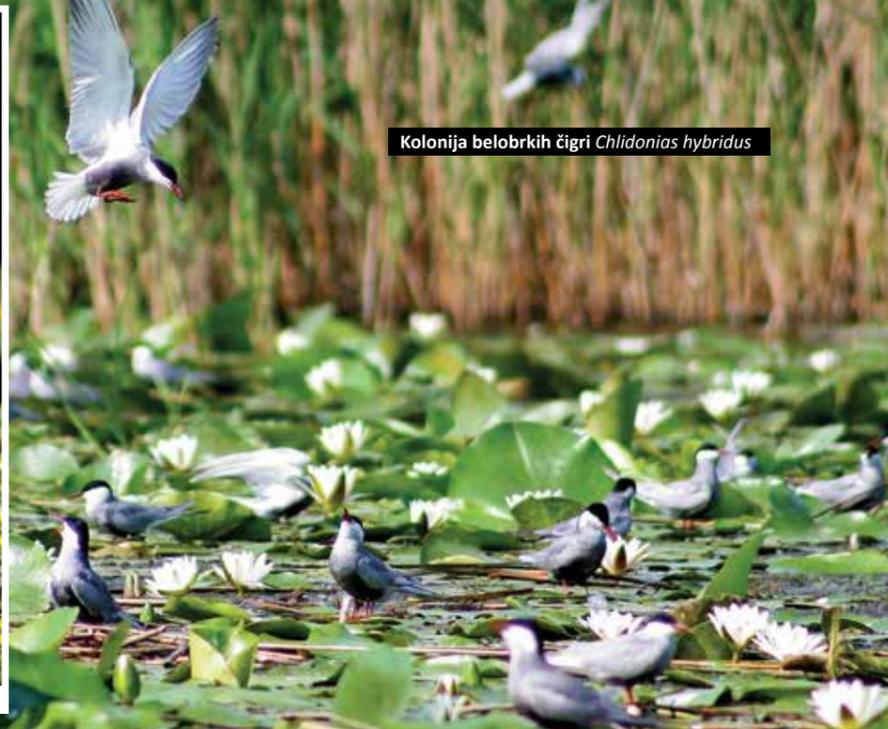
DATE: 19-23 March 2018

LOCATION: Hotel Vrdnička kula, National Park Fruška Gora, Serbia

WORKING LANGUAGE: English

Siva čaplja *Ardea cinerea* i žuta čaplja *Ardeola ralloides*

Kolonija belobrkih čigri *Chlidonias hybridus*

nalne populacije ove vrste. Posebna vrednost je povremeno gnežđenje jednog para crne čigre (*Chlidonias niger*). U gnezdilišnom periodu često se viđa i belokrila čigra (*Chlidonias leucopterus*) u blizini kolonija drugih čigri, mada nema tendenciju gnežđenja. Belobrka čigra može se smatrati indikatorskom vrstom na Jegričkoj, budući da je njeno prisustvo pokazatelj povoljnog vodnog režima, razvijenosti plutajuće vegetacije, kao i veličine otvorene vodene površine. Upravo bi zbog toga bilo poželjno da među upravljačkim aktivnostima u fokusu bude očuvanje i unapređivanje brojnosti čigri. Stvaranje povoljnih stanišnih uslova za njihov opstanak i razvoj populacije odgovara potrebama i drugih vrsta ptica, ali postiže se i povoljni ekološki status Jegričke.

Iako je priroda nekako najbliža iz čamca, pravi doživljaj čini šetnja edukativnom stazom koja se pruža duž desne obale temerinskog dela Jegričke, u dužini od 3,5 km. Početna tačka je Informativni centar Parka prirode „Jegrička“, a završava se kod jedne osmatračnice sa koje se pruža veoma lep pogled na vodotok i bačku ravnicu. Na svega par metara očekuje nas drveni most, koji u dužini od oko 50 m vodi kroz trsku iznad vode. Šetnjom kroz ovu deonicu priroda se posmatra iz neposredne blizine, što ostavlja prijatan pečat boravku u ovom zaštićenom području. Stazu obogaćuje mobilijar – drveni stolovi, klupe, kante za otpatke i trščani suncobrani. Postavljene informativne table nude osnovne informacije o zaštićenom području i njegovim prirodnim vrednostima. Pojas belog gloga (*Crataegus monogyna*), trnjine (*Prunus spinosa*) i ringlova (*Prunus cerasifera*), koji se proteže između korita i staze, privlači mnoštvo ptica pevačica. Tu su razne grmuše (*Sylvia sp.*), plava (*Cyanistes caeruleus*) i velika senica (*Parus major*), slavuj (*Luscinia megarhynchos*), rusi svračak (*Lanius collurio*), a tokom jeseni i zime i obični kraljić (*Regulus regulus*), crvendač (*Erethacus rubecula*), carić (*Troglodytes troglodytes*), konopljarka (*Linaria cannabina*), kos (*Turdus merula*), severna zeba (*Fringilla montifringilla*) itd.

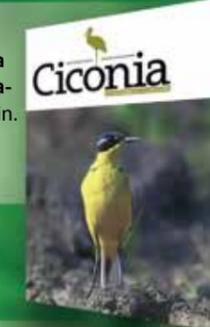
Kao dopuna ekoturističkim sadržajima za posetioce odnedavno je uvedena vožnja katamaranom, koji plove na istoj relaciji, paralelno sa edukativnom stazom. Kreće od Informativnog centra, pristaje kod osmatračnice i, nakon kratkog zadržavanja, vraća se nazad. Vožnja traje oko sat vremena. Istina, tokom vožnje ne može se videti mnogo ptica, što zbog buke motora, što zbog relativno velikih dimenzija katamarana u odnosu na vodotok koji je svega par metara širi od samog plovila. Ptice se podižu pre no što ih bilo ko sa brodića primeti. Sreća je da se ptice u kružnom letu mogu posmatrati iz vazduha. Isto je i sa osmatračnicom. U svakom slučaju, prelepi prizori koji krase ovu bačku rečicu sigurno se pamte.

Pronalaženje formule za postizanje ravnoteže između finansijske održivosti i očuvanosti prirode očigledno je „težak zalogaj“ za upravljača. U prilog tome ide i način hvatanja u koštac sa povećanim dotokom hranjivih materija u vodotok (eutrofikacijom). Zaista, tokom poslednje decenije, pogotovo na još neizmuljenim delovima, primećuje se potpuno zatvaranje vodenog ogledala usled širenja priobalne vegetacije ka sredini i ubranog razvoja plutajuće i podvodne vegetacije na otvorenoj vodi, što izaziva usporavanje toka i taloženje organskih materija. Formiraju se neprohodni čepovi i nestaju nekadašnji široki razlivi i mozaici vodenih staništa. Rešenje ovog problema zahteva velika materijalna ulaganja, koja za sada ni izdaleka ne pokrivaju prihodi od korisnika resursa i usluga. Upravljačke aktivnosti održavanja vodotoka u obimu i na način kako se sprovode nisu dovoljne ni potpuno adekvatne da bi se priroda zaista očuvala. Jedini recept za uspeh je pridržavanje principa zaštite prirode iznad interesa svih ostalih sektora, kako vodoprivrede, tako i poljoprivrede, lova, ribolova, turizma itd. Da li će se to desiti i kad, ostaje zagonetka. Na nama je da učimo, proučavamo prirodu koju trenutno imamo i uživamo u njoj, ali i da uporno tražimo, nalazimo i ugrađujemo prihvatljiva rešenja u naš naizgled rasejan sistem zaštite prirode, već danas, ali i u budućnosti.

Nabavite naša izdanja

KNJIGE
Ptice Srbije: procena veličina populacija i trendova gnezdarica 2008-2013. - 1.000,00 din.
Ptice Srbije: kritički spisak vrsta - 1.000,00 din.

MAGAZINI I ČASOPISI
Ciconia - 300,00 din.
Detlić - 200,00 din.

BROŠURE
Veliki sokolovi Srbije - 150,00 din.
Kućice i hranilice za ptice - 150,00 din.

DRUŠTVO ZA ZAŠTITU I PROUČAVANJE PTICA SRBIJE

POSTERI
Sove Srbije (50x70cm) - 100,00 din.
Ptice na hranilici (50x70cm) - 100,00 din.
Grabljivice Evrope (70x100cm) - 250,00 din.

POSLEDNJI KRSTAŠI

Tekst: Milica Mišković

Krstaši *Aquila heliaca*
Foto: Szilárd Morvai

Od Rimskog carstva pa do Napoleoneve vojske, orlovi su širom Evrope, pa i u Srbiji, vekovima bili simbol moći, snage i nedodirljivosti. Ptice ne mare za to što su vekovna inspiracija nacionalnim obeležjima, jer ta bliskost sa ljudima njima nije donela nikakvo dobro. Iako moćne i snažne, ove fantastične grabljivice ipak nisu nedodirljive! Za orla krstaša (*Aquila heliaca*) uska povezanost staništa sa ljudskim naseljima stvorila je pritisak koji je vrstu doveo na rub opstanka.

Krstašima su potrebna otvorena staništa u kombinaciji sa visokim, izolovanim stablima koja obezbeđuju dobru preglednost. Zato su se nekada često viđali na stariim stablima hrasta u našim ruralnim krajevima. Otud i domaći naziv za ovu vrstu, s obzirom na to da su takva stabla u našoj tradiciji smatrana svetim drvetom i obeležavana krstom. Međutim, ljudi su zauzimali sve više prostora, a rastao je i pritisak

lovaca, što je ovu vrstu, širom srednje Evrope, potisnulo iz ravnica ka najnižim tačkama brdovitih krajeva. U drugoj polovini 20. veka zabeležen je veliki pad brojnosti vrste. Tokom 90-ih, nakon pokretanja međunarodnog akcionog plana za krstaša, primećeno je da u Evropi jedino Mađarska i Slovačka beleže pozitivan trend zbog započetih programa zaštite, dok je u ostalim krajevima vrsta postala izuzetno retka ili je čak u potpunosti nestala sa nekih područja. U tom periodu, Mađarska i Slovačka brojale su, otprilike, 30 parova, dok se u Srbiji znalo za desetak parova: 4 na Fruškoj gori i 6–7 na Deliblatskoj peščari. Od tada, zahvaljujući nastavku napora za očuvanjem, populacija u Mađarskoj znatno se oporavila i poslednje procene ukazuju na najmanje 195 parova, a primećuje se i povratak krstaša u nizijskim krajevima. Danas panonsku populaciju čini oko 270 parova. U međuvremenu, u Srbiji je brojnost i dalje opadala. I dok su i poslednje ptice sa Fruške gore polako

nestajale, na severu Banata se, usled širenja iz Mađarske, nastanio jedan par. Od 2017. smatra se da je poslednji poznati fruškogorski par nestao. Time je status krstaša u Srbiji, nažalost, na korak od iščezle gnezdarice, pošto nam banatske ptice ostaju kao jedini poznati gnezdeći par.

Na globalnom nivou, uz nepotpune podatke iz Azije, vrsta je po IUCN kriterijumima određena kao ranjiva (VU) i beleži negativan trend. Osnovni uzroci pada brojnosti u Srbiji bili su gubitak staništa i hrane, prouzrokovani zamiranjem stočarstva i slobodne ispaše, pošumljavanjem livada i pašnjaka, sečom zabrana i širenjem obradivih površina. Nestanku krstaša doprinela je i visoka stopa neprirodne smrtnosti. Krstaši su česte žrtve trovanja, kao i elektrokcije i krivolova. Dodatno, vrsta je osetljiva na uznemiravanje, što doprinosi nepovoljnom statusu i znatno otežava reproduktivni uspeh. Ptica će zbog blizine čoveka napustiti

Krstaš *Aquila heliaca* i obične vetruške *Falco tinnunculus*

Foto: Saša Preradović

Odrasli krstaš sa mladuncima

Foto: Saša Preradović

gnezdo, a to može uzrokovati propadanja legla. Izuzetno duga inkubacija (u proseku 43 dana) i vreme potrebno da izlegli mladunci polete (10–11 nedelja), ukazuju da je za uspešno izvođenje mladih potrebno da u neposrednoj blizini gnezda nema učestalih ljudskih aktivnosti skoro četiri meseca. Kako se odabrana staništa često nalaze u poljoprivrednim područjima, ovakva idealna situacija danas je teško ostvarljiva jer čovek na jedan ili drugi način iskorištava skoro svaki ćošak planete, a posebno plodne i pristupačne ravnice. Određivanje zaštitnih zona i programi aktivnog čuvanja gnezda odigrali su veliku ulogu u oporavljanju panonske populacije.

LIFE projekat „Zaštita orla krstaša u Panonskom regionu putem

smanjivanja mortaliteta koji uzrokuju ljudi“ (*PannonEagle*), DZPPS sprovodi u saradnji sa Pokrajinskim zavodom za zaštitu prirode i sa devet partnera iz Mađarske, Austrije, Češke i Slovačke. Osnovni cilj projekta je povećanje populacije krstaša u Panonskoj niziji i sprečavanje slučajeva uginuća koje izazivaju ljudske aktivnosti. U okviru ovog projekta, u 2017. godini Društvo je sprovedo program čuvanja gnezda krstaša, što je prvi slučaj ovakve aktivne zaštite u Srbiji. Svakodnevnim i celodnevnom nadzorom orlova i gnezda, u periodu pre početka inkubacije pa do izletanja mladih, omogućeno je da se spreče svi mogući faktori ometanja i obezbedi uspešno razmnožavanje. Tokom više od četiri meseca (1. mart–7. jul) tim za čuvanje gnezda suočio se sa mnogim izazovima, od teških terenskih

uslova do održavanja osetljive ravnoteže između potreba ptica i potreba ljudi koji koriste prostor u okolini gnezda. Bilo je neophodno da se ostane nepripremljen ili na dovoljnoj udaljenosti kako se ptice ne bi uznemiravale tokom gnežđenja i podizanja potomstva. Najveći izazov usledio je na samom kraju, kada smo mislili da možemo da odahne i proslavimo uspešno izletanje dva mladunca!

U devetoj nedelji, dok su mladunci još uvek samo vežbali krila i činili pokoji skok u gnezdu, krstaši koje smo nazvali Duško i Lilika, ipak su dotakli tlo potpuno nespremni. Zbog velike oluje u noći 22. juna, stablo stare kanadske topole izvalilo se iz korena i palo, a sa njim i gnezdo i mladunci. Oni nisu znali da odreaguju drugačije od svog jedinog odbrambenog stava – sakrivanja spuštanjem u gnezdo. Mladunci su ostali zatrpani na donjoj strani pale krošnje, odsečeni od roditelja koji su kružili iznad i na dohvat mogućim grabljivcima sa zemlje. Izgledi za opstanak ovim događajem sveli su se na nulu – i bez grabljivaca mladunci bi sigurno uginuli zbog nedostatka hrane. Međutim, loše izgledi za preživljavanje potpuno je promenilo prisustvo *PannonEagle* čuvarskog tima.

Uz pomoć veterinara Atila Agoštona i lovočvara Radenka Cvejanova, mladunci su izvučeni iz krošnje, pregledani i nahranjeni. Usledio je smeo plan i izuzetno brza reakcija kako bi se mladim krstašima pružila najbolja moguća šansa da normalno nastave život. Na pokretnu osmatračnicu postavljena je platforma pravljena za gnezdo roda, dograđena granjem i lišćem. Konstrukcija je postavljena pored palog drveta u nadi da će orlići prihvatiti novi dom, i sa verom u instinkt roditelja koji do kraja dana nisu napuštali lokalitet i neumorno su tražili svoje mlade. Nakon što su orlići stavljeni u novo gnezdo, udaljili smo se i nastavili praćenje. Prva brigada bila je prebrinuta jer smo primetili da se mladunci ponašaju normalno u ovoj čudnoj novoj kući. Drugo pitanje bilo je da li će i roditelji prihvatiti novo gnezdo i nastaviti da brinu o svoja dva ptića. Nakon prvog potvrđenog donošenja plena, uverili smo se da je plan uspeo! Ostalo je samo da sačekamo ključni moment poletanja koji je nastupio posle

Duško i Lilika čekaju da se usele u improvizovano gnezdo
Foto: Anita Sučić

Veterinar i ornitolog Atila Agošton pregleda mladunca

Foto: Anita Sučić

Mladi orlovi na pokretnom gnezdu pred izletanje zabeleženi foto-zamkom

dve nedelje, 7. jula. Oba mladunca su prstenovana i sada se možemo nadati da ćemo ih ponovo uočiti ili „dobiti razglednicu“ sa nekog udaljenog mesta – ukoliko budu slikani tako da se vidi oznaka prstena. Nakon svih savladanih prepreka, a poučeni lošim iskustvom, ipak i dalje zaziremo da nam u budućnosti o njima ne stignu loše vesti.

U Gruziji je od 2016. deset mladunaca krstaša dobilo satelitski odašiljač, ali osam signala je brzo izgubljeno. Većina tih ptica stradala je od elektrokcije. U Mađarskoj su dva otrovana krstaša pronađena 2005. što je izazvalo šok stručne zajednice budući da ovakav slučaj nije bio prijavljen od 1970-ih. Od tada se beleži uznemiravajuće visoka stopa trovanja što je posledica neodgovorne i prekomerne upotrebe pesticida. Povećanje brojnosti šakala dovelo je do učestalih trovanja koja primenjuju pojedini nesavesni lovci i stočari, što ostavlja dalekosežne negativne posledice na ptice i druge životinje. Početkom 2018, na Božić, stigla je vest o prestanku kretanja mlade jedinice krstaša iz Austrije, nazvane *Desiree*. Ovaj orao je putem satelitskog odašiljača praćen kroz sedam država na svom putu dugom više od četiri hiljade kilometara, koji je nesrećno završio na njivi blizu Svilojeva. Uz pomoć posebno obučениh pasa tragača u ataru Svilojeva, već poznatom žarištu trovanja, otkriven je pravi pomor – ukupno 24 stradale životinje. Užasavajuća trovanja životinja moramo zaustaviti kako bismo oporavili populacije krstaša u Srbiji i osigurali opstanak drugih zaštićenih vrsta poput belorepana i mišara koji najčešće stradaju od trovanja. Dok čekamo prvu pravosnažnu presudu za zločin trovanja divljih životinja, borimo se za povećanje procenta otkrivenih i prijavljenih slučajeva, uspostavljanje protokola za reagovanje, saniranje posledica, podizanje svesti i dobijanje široke podrške javnosti.

U novoj sezoni gnežđenja sprema se nastavak programa čuvanja gnezda, kako bi se ponovo omogućilo uspešno razmnožavanje poslednjeg para krstaša u Srbiji. Možda neka od tih mladih ptica i uspe da odoli svim preprekama, pa nam se vrati da formira novi gnezdeći par. Ukoliko preostane poneko staro visoko stablo...

Godišnja skupština Društva

Sandra Jovanović

Treća subota u decembru bila je rezervisana za Godišnju skupštinu DZPPS. Članovi, prijatelji i saradnici Društva, kao i ostali zaljubljenici u ptice, okupili su se tradicionalno u prostorijama Pokrajinskog zavoda za zaštitu prirode kako bi, u toplom i prijatnom okruženju, razmenili ptičarska iskustva, dešavanja sa terena, ali i da bi isplanirali nove aktivnosti.

Ovogodišnja Skupština bila je istorijska. Razmatrao se novi Statut i predstavljena je Strategija rada Društva za period 2017–2020. Iako su misija, vizija i ciljevi Društva dobro poznati svakom članu, sada je po prvi put to „stavljeno na papir“, uz jasne smernice kako stići do cilja. Po prvi put ćemo na kraju trogodišnjeg perioda moći da ocenimo zajednički rad i zalaganje u zaštiti ptica. Šta smo očekivali, a šta ispunili. Ustanovljeno je pet strateških ciljeva Društva: aktivna zaštita ptica, istraživanje – unapređenje znanja o pticama, uticaj na donosioce odluka, povećanje svesti javnosti, povećanje kapaciteta Društva. Pomoću pre-

cizno utvrđenih zadataka i merila uspeha Strategija će nas voditi u radu naredne tri godine.

U novom Statutu Društva, veliki preokret načinjen je u sistemu rukovođenja. Upravljački sektor odvojen je od izvršnog. Upravni odbor stara se da se ciljevi utvrđeni Strategijom ostvaruju po planu, da se poštuju odluke Skupštine, nadgleda rad, daju smernice i saveti i bira izvršni direktor Društva. Izvršni direktor donosi odluke u svakodnevnom radu Društva i, zajedno sa zaposlenicima, nastoji da se ostvare ciljevi određeni Strategijom. Novi Statut i Strategija dobro su prihvaćeni od strane članova i podržani apsolutnom većinom glasova.

Izabrani članovi novog Upravnog odbora su: Dimitrije Radišić, Atila Agošton, Voislav Vasić, Katarina Paunović i Jožef Gergelj. Izvršni direktor biće izabran u narednih nekoliko meseci. Poželimo Društvu nastavak uspešnog rada i brzo prilagođavanje novim potrebama i trendovima.

Objavljen izveštaj o stradanju ptica

Radislav Mirić

Krajem septembra 2017. DZPPS je završilo jedan obiman posao. Izveštaj o nezakonitom ubijanju, trovanju, hvatanju, držanju i trgovini divljim pticama u Republici Srbiji za period od 2000. do 2017. godine je predstavljen javnosti.

Izradi Izveštaja prethodilo je dugogodišnje prikupljanje podataka u kome su učestvovali brojni članovi Društva. Podaci su prikupljeni pretragom za nezakonitim aktivnostima na terenu, proverom informacija o traženim slučajevima iz medijskih objava, te društvenih mreža i oglasa. Tokom 2017. DZPPS je započelo sakupljanje informacija o stradanju ptica i slanjem dopisa za dostavljanje informacija od javnog značaja državnim institucijama poput inspeksijskih službi, policijskih uprava, javnih tužilaštava itd. Prikupljene informacije objedinjene su u jedinstvenu bazu podataka koja je zatim korišćena kao osnova za izradu izveštaja.

CIVILNO DRUŠTVO ZA
UNAPREĐENJE PRISTUPANJA
SRBIJE EVROPSKOJ UNIJI

Švedska
Sverige

Izveštaj prikazuje zbirne podatke o slučajevima ranije pomenutih ilegalnih aktivnosti, najpogođenije vrste ptica, najpogođenije regije Srbije i udeo podataka koji su pronašli članovi DZPPS u odnosu na broj podataka koji su dostavile državne institucije. Pored toga što ovaj izveštaj prikazuje koliki je zapravo „pritisak“ na divlje ptice, isti sadrži i osvrt na to kakav je status ptica u domaćem i međunarodnom zakonodavstvu, a date su i konkretne preporuke za popravljavanje trenutnog stanja.

Ovaj dokument jasno prikazuje nedovoljnu brigu za zaštitu ptica u Srbiji, budući da ilegalne aktivnosti očigledno imaju porast broja zabeleženih slučajeva u poslednjih osamnaest godina. Izveštaj je dostavljen i brojnim međunarod-

nim institucijama, poput institucija Evropske unije, koje sa velikom pažnjom prate napredak Srbije u procesu pridruživanja, u kojem zaštita prirode ima važnu ulogu. Verujemo da će izveštaj pomoći i savesnim građanima da prepoznaju i pravilno postupe prilikom susreta sa nezakonitim aktivnostima koje ugrožavaju naše divlje ptice.

Troškovi izrade izveštaja i deo aktivnosti na prikupljanju podataka pokriveni su preko projekta „Civilno društvo i javnost zajedno za unapređenje stanja životne sredine“. Deo aktivnosti na prikupljanju podataka pomognut je i od strane: Evropske unije, Fondacije „Euronatur“, Fondacije „MAVA“, Fondacije „LUSH“ i organizacije „Committee Against Bird Slaughter (CABS)“.

Obeležavanje ptica na Tari i u Ovčarsko-kablarskoj klisuri

Tekst i fotografije: Draženko Rajković

Tokom septembra i oktobra 2017. godine, u sklopu redovnih istraživačkih aktivnosti Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije, održane su i dve akcije praćenja seobe putem hvatanja i obeležavanja ptica na području Nacionalnog parka „Tara“ i Predela izuzetnih odlika „Ovčarsko-kablarska klisura“. Oba istraživačko-edukativna kampa trajala su po 14 dana, sedam u septembru i sedam u oktobru. Ptice su hvatane vertikalnim ornitološkim mrežama koje su bile postavljene u vegetaciji različitog sastava, visine i prohodnosti. Nakon obeležavanja aluminijumskim prstenovima i uzimanja biometrijskih podataka, sve uhvaćene jedinke puštane su na slobodu.

Na lokalitetu Sokolarica na Tari tokom trajanja kampa uhvaćeno je i obeleženo ukupno 692 jedinke u okviru 42 vrste. Među uhvaćenim vr-

stama po brojnosti su prednjačili kosovi (*Turdus merula*) i crvenači (*Erithacus rubecula*), dok su najređi bili kobac (*Accipiter nisus*), mali detlić (*Dendrocopos minor*) i šumska šljuka (*Scolopax rusticola*). Poseban kuriozitet bio je hvatanje običnog zviždka (*Phylloscopus collybita*), koji je već bio obeležen metalnim prstenom u Slovačkoj. Pored tri iskusna, licencirana prstenovača, rad kampa na Tari svesrdno je pomoglo pet volontera iz različitih delova Srbije. Osim samih kampera, na mesto hvatanja svakodnevno je svraćalo barem nekoliko prolaznika i prirodnjaka, a imali smo i organizovanu posetu više od 30 školaraca različitih uzrasta iz Bajine Bašte i okoline.

Na drugom kampu koji je bio smešten na obali Zapadne Morave, na lokalitetu Zagrađe (Ovčarsko-kablarska klisura), uhvaćeno je i obeleženo

ukupno 673 jedinke u okviru 37 vrsta. Među uhvaćenim jedinkama najbrojnije su bile plave i velike senice (*Cyanistes caeruleus* i *Parus major*), kao i crnoglave grmuše (*Sylvia atricapilla*). Među obeleženim pticama našla su se i dva primerka brkate senice (*Panurus biarmicus*) i jedna mala muharica (*Ficedula parva*) – novopribeležene vrste za faunu ptica na tom zaštićenom području. U radu kampa učestvovalo je ukupno šest osoba.

Mali detlić *Dendrocopos minor*

Sojka *Garrulus glandarius*

Domaćinstvo koje su laste izabrale

Slobodan Knežević

Akcija „Domaćinstvo koje su laste izabrale“, prema oceni koordinatora zemalja učesnica, proglašena je za najbolju u Evropi i Srednjoj Aziji za 2017. godinu u okviru programa „Proleće uživo“. Ovaj program sprovodi se u Evropi, srednjoj Aziji i Africi.

U okviru pomenute akcije birali smo domaćinstvo sa najviše parova seoskih lasta. U takmičenju je učestvovalo 77 domaćinstava iz svih krajeva Srbije. Pobedu je odneo gospodin Laslo Ševenjhazi iz Padeja. Na njegovom banatskom salašu, koji se nalazi na obodu sela, svoja gnezda svila su čak 43 para seoskih lasta koje su domaćinu donele laskavo priznanje i 1.000 kilograma kukuruza kao nagradu.

Motiv za organizovanje ovog takmičenja DZPPS pronašao je u činjenici da mali poljoprivrednici, koji obrađuju zemlju i uzgajaju stoku na tradicionalan način, dobijaju sve manje podrške. Njihov težak rad i trud nedovoljno se cene, a imaju neprocenjivu važnost za opstanak brojnih vrsta ptica i njihovih staništa.

Krave domaćina Lasla Ševenjhazija svakog dana slobodno pasu na pašnjaku koji je bogat raznim travama i daju mleko izvrsnog kvaliteta, za koje vlasnik dobija znatno manje novca nego veliki proizvođači, koji su svoje krave vezali u staje i pretvorili ih u mašine za proizvodnju mleka. Pored kvalitetnog mleka koje dolazi sa Laslovog salaša, njegovo domaćinstvo neposredno je zaslužno i za očuvanje

Upoznaj DZPPS, upoznaj ptice

Sandra Jovanović

Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije i tokom ove godine vredno se zalagalo da svoj rad predstavi široj javnosti. Bilo je gost Pokreta gorana Novog Sada na izložbama „Novosadsko proleće“ i „Novosadska jesen“, zatim Departmana za biologiju i ekologiju na Noći biologije, učestvovalo je na Noći istraživača u organizaciji Instituta za biološka istraživanja „Siniša Stanković“, bilo je prisutno na festivalu Supernatural i Green Fest-u, gde je domaćin bio Centar za unapređenje životne sredine, kao i na Festivalu nauke koji je organizovala Umetničko-produkcijska grupa „Noć muzeja“. Na pomenutim manifestacijama članovi i volonteri Društva informisali su posetioce o ugroženosti i zaštiti ptica, objašnjavali zašto su ptice značajne, na koji način ih zajedno možemo sačuvati i koje aktivnosti Društvo sprovodi tim povodom. Na Festivalu nauke koji je održan u Beogradu, Društvo je organizovalo informativnu izložbu o osam iščezlih i kritično ugroženih vrsta, kojom je posetiocima skrenuta pažnja na ugroženost ptica i najavljen izlazak „Crvene knjige III – Ptice“, budućeg kapitalnog izdanja o pticama. Osim toga, na Naučnoj bini ovog festivala članovi Društva su realizovali predavanja o krstašu i sovama. Na Green Fest-u je predstavljen Izveštaj DZPPS-a o nezakonitom ubijanju, trovanju, hvatanju, držanju i trgovini divljim

prirodnog slatinskog pašnjaka koji je od velike važnosti za očuvanje raznovrsne flore i faune. Zbog sve manje ispaše slatinskim pašnjacima preta zarastanje, kasnije i preoravanja, što ugrožava vrste koje su na rubu opstanka kao što je tekunica (*Spermophilus citellus*) i krstaš (*Aquila heliaca*).

Svim domaćinstvima koja su učestvovala u takmičenju zajedničko je to da su ponosni što svoj dom dele sa seoskim lastama. Da nije štala naših vrednih domaćina pitanje je da li bismo mi danas mogli da uživamo u lepoti seoskih lasta. Takmičenje „Domaćinstvo koje su laste izabrale“ prvo je u nizu takmičenja kroz koja ćemo pružati podršku malim domaćinstvima koja se poljoprivredom bave na tradicionalan način.

pticama u Republici Srbiji za period 2000–2017. Na ostalim manifestacijama organizovana je interaktivna radionica „Letimo zajedno“, čiji je cilj da prikaže čudesnost seobe ptica, različite selidbene puteve i navike koje su ptice sticale tokom vekova evolucije. Velika zainteresovanost kako dece tako i odraslih za radionicu, izložbu i sam štand Društva, jasna je poruka da treba nastaviti predstavljanje aktivnosti DZPPS-a javnosti i uključivati je u različite sadržaje, kako bismo svi zajedno pomogli pticama u Srbiji.

Zeleni pojas oko Kladova

Sandra Jovanović

Kladovo je 24. septembra 2017. godine ugostilo posetioce iz 9 država koji su zajedno sa brojnim meštanicima proslavili Dan Zelenog pojasa, kojim se obeležava dan kada je pokrenuta evropska inicijativa za zaštitu prostora koji se proteže duž bivše „Gvozdena zavese“.

Zeleni pojas, linija koja je razdvajala Istočni i Zapadni blok, sa očuvanom prirodom prolazi i duž granica Srbije, te je na predlog Fondacije „EuroNatur“ iz Nemačke, Kladovo izabrano za domaćina ovogodišnjeg obeležavanja Dana Zelenog pojasa. Kladovo je u blizini Nacionalnog parka „Đerdap“, koji je jedan od bisera Zelenog pojasa u Srbiji, a tu je i Međunarodno značajno područje za ptice „Mala Vrbica“, što je razlog više za slavlje. Prethodna manifestacija održana je u Oteševu, Makedoniji, na obodu Prespanskog jezera. Nama je pripala izuzetna čast da se Dan Zelenog pojasa, drugi po redu, održi baš u Srbiji.

DZPPS, uz logističku podršku Biblioteke „Centar za kulturu“ Kladovo, organizovalo je bogat kulturno-umetnički program. Više od 2.000 posetilaca uživalo je u igrama folklornih ansambala iz Rumunije i Srbije, kao i u rukotvorinama i izvornim proizvodima ovog dela Srbije, koje su pripremile vredne ruke domaćica iz Kladova. Posetioci su imali prilike da se uvere u prirodna bogatstva Zelenog pojasa predstavljenog u okviru međunarodne izložbe fotografija „Balkan Green Belt“. Svoje fotografije su prikazali fotografi iz 9 zemalja Zelenog pojasa. Na ovom međunarodnom takmičenju, prvu nagradu osvojio je mladi Levente Sekereš iz Subotice, fotografijom lisice. Učenici osnovne škole iz Kladova sa svojim nastavnicima imali su priliku da posete IBA „Mala Vrbica“ i, uz posmatranje ptica, nauče nešto više o njima, ali i o značaju ovog područja za ptice i ljude. Njima su se pridružili biciklisti iz Biciklističkog udruženja „Đerdap“ i drugi zainteresovani građani, vozeći bicikle od Kladova do Male Vrbice. Najmlađima je ipak bilo najzanimljivije. Na radionicama, na platou ispred „Centra za kulturu“, zajedno sa članovima Društva pravili su kućice za ptice, dok su od članova Ljubitelja prirode „Divljina“ naučili kako da razapnu šator i sprema se za kampovanje. Sigurni smo da im je bilo zabavno, ali i da će im ovo znanje koristiti u nekim novim avanturama.

Zahvaljujući podršci Nemačke fondacije za životnu sredinu (DBU), Nemačke organizacije za međunarodnu saradnju (GIZ), Evropske asocijacije Zelenog pojasa i Fondacije „EuroNatur“ imali smo priliku da Srbiji i svetu prikazemo naš najbolji izvozni proizvod, a to je naše prirodno i kulturno nasleđe.

Zelene oaze Novog Sada

Milica Radanović

Gradska uprava za zaštitu životne sredine Novog Sada podržala je i finansijski pomogla ideju da novosadske parkove učinimo boljim mestima za život ptica i boravak građana. Tokom niza radionica, održanih u saradnji sa pet novosadskih osnovnih škola, đaci su napravili 21 kućicu za male ptice pevačice i 8 hranilica za ptice. Hranilice su okačene u dvorišta škola, a kućice su postavljene u gradske parkove u zajedničkoj akciji osnovaca i članova DZPPS. Tokom događaja učenici su prolaznicima delili letke i razgovarali sa njima o značaju očuvanja zelenila i ptica u naseljima. Postavljanjem kućica u parkove obezbedili smo nova mesta za gnežđenje ptica, čime bi trebalo da se poveća njihova brojnost i posredno omogućiti građanima da više uživaju u boravku u parkovima.

U projektu su učestvovali osnovne škole: „Jožef Atila“, „Tvrđava“, „Miloš Crnjanski“, „Prva vojvođanska brigada“, „Ivan Gundulić“ iz Novog Sada i Čeneja, a posebnu zahvalnost dugujemo Javnom preduzeću „Gradsko zelenilo“ Novi Sad i Gradskoj upravi za građevinsko zemljište i investicije Grada Novog Sada.

Intervju: ANGELO CASERTA regionalni direktor *BirdLife International* za Evropu i srednju Aziju

Milica Mišković

Angelo Caserta

Možete li za početak našem čitalaštvu predstaviti organizaciju BirdLife International?

BirdLife je jedna od najzanimljivijih i najdinamičnijih mreža za zaštitu prirode, koju odlikuje nekoliko jedinstvenih prednosti. Jedna je naš pristup koji kreće od lokalnih grupa i pojedinačnih organizacija, pa naviše, ka regionalnom i globalnom nivou. Druga prednost je strast! Radio sam do sada u puno organizacija i sa puno mreža, a ovde vidim najviše strasti. Od ljudi koji provode silne sate u brojanju i prstenovanju ptica, do napora da se ti podaci iznesu i predstave javnosti na nacionalnom i globalnom nivou. To je pri-

lično jedinstveno. Trenutno pokrivamo 120 zemalja, u Evropi i srednjoj Aziji, a naš posao u Briselu, gde je naše sedište, jeste da podržavamo sve te partnere. Oni su najvažniji deo priče, po mom viđenju partneri su cvet, deo koji je najsjajniji i najvidljiviji! Sekretarijat je tu kao podrška, da donese koherentnost i konzistentnost, ali rad partnera je najvažniji. Naša uloga je i vođstvo, posebno kad su u pitanju nove politike i pravci koje treba preduzimati, ali uvek uz poštovanje mišljenja i potreba partnera.

Šta za jednu organizaciju znači pridruživanje BirdLife Internationalu i koja je razlika između statusa punopravnih i pridruženih članova?

Osnovna dobrobit priključivanja BirdLife mreži ista je i za punopravne i pridružene članove – zajedno smo jači. Zajedno možemo uticati na globalnu politiku i to smo pokazali na primeru *Nature Directive* kampanje, gde se dešavao očigledan napad na zakone EU koji štite prirodu. EU27 partneri, zajedno sa ostalim partnerima i podržavaocima širom sveta, napravili su pritisak kojim se dobila ova bitka i spasile Direktive. Kada delujemo zajedno, sa zajedničkom strategijom i zajedničkim sredstvima, možemo imati značajno

velik domet. Ovako nešto ne može da postigne jedna organizacija. Kad govorimo o Društvu za zaštitu i proučavanje ptica Srbije (DZPPS), možemo podržati vaš rad u vezi sa zaštitom, kao i politikom zaštite životne sredine. Rad sa Crnom Gorom na Ulcinjskoj solani je primer tog tipa podrške. Kada imate spoljnu i međunarodnu podršku, možete stvoriti više pritiska. Drugo što pokušavamo da radimo, manje ili više uspešno, jeste da pomognemo u obezbeđivanju sredstava za rad. Mi sami nemamo mogućnosti za direktno finansiranje svih partnera, ali možemo da nađemo odgovarajuće prilike i planiramo zajedničke projekte, ne samo putem sekretarijata nego i međusobnim povezivanjem partnera koji dalje mogu da uključe i druge partnerske organizacije. Obezbeđujemo i obuke i institucionalnu podršku, npr. sa partnerom BirdLife Kipar radili smo treninge za komunikaciju. Oni su tražili našu pomoć i tim za komunikaciju iz Brisela otišao je da im pomogne da razviju strategije za komunikaciju – bili su vrlo zadovoljni ostvarenim rezultatima i saradnjom. Kad organizacija postane partner, onda dobije i pravo glasa. Sada, kao pridruženi član, DZPPS može izneti svoj stav kada se donose važne odluke, ali nema pravo glasa. Uopšteno govoreći, status partnera na neki način čini vas jačim i obezbeđuje veći

ukupni doprinos i učešće u globalnoj BirdLife organizaciji.

Kako vidite proširenje BirdLife porodice na Balkanu?

To je od fundamentalne važnosti! U Sekretarijatu imamo dva prioriteta za razvijanje partnerstava, jedan je region Kavkaza, drugi je zapadni Balkan. Nažalost, nama u Zapadnoj Evropi nije ostalo puno područja sa bogatim biodiverzitetom koja su od velike vrednosti, dok ove regione odlikuje upravo to i zato nam je važno da to sačuvamo. Uloga Sekretarijata je i da ukaže na nedostatke u radu u smislu pokrivanja i da usmeri aktivnosti tamo gde su potrebne. Politički je takođe važno pokriti zemlje koje su EU kandidati, kao što je bio slučaj sa Hrvatskom i Slovenijom, jer želimo i dalje da imamo puno učešće svih zemalja članica. Važan deo potrebe za radom u ovom regionu su i selidbeni putevi. Za sada nam nedostaje umrežavanje i sa organizacijama

u Albaniji i BiH. Iako ima nekih aktivnosti i projekata koji su delom i tamo usmereni, želja nam je da se u 2018. konkretnije okrenemo i ka Albaniji i BiH, nadam se uz vašu pomoć.

Obavezno pitanje za sve koji su prvi put u Srbiji – kakvi su prvi utisci i da li vam se dopada ovde?

Vrlo mi se dopada kod vas, nažalost nije bilo prilike za izlete u prirodu, ali danas smo prošli kroz Nacionalni park „Fruška gora“ pa sam nešto uspeo i da vidim. Novi Sad je baš lep, pre svega mi je bilo zanimljivo da upoznam sve vas, odnosno vaše osoblje i da vidim vaše okruženje, i što smo imali priliku da razgovaramo.

Za kraj, koja je poruka ljubiteljima i zaštitarima prirode u Srbiji?

Pred vama je veliki i težak izazov, posebno zbog procesa razvoja u zemlji i

pritisaka na prirodu, kao i zabeležene visoke stope ilegalnog ubijanja ptica. Zaista je to znatan izazov, ali budite uporni! Hajde da nastavimo da radimo zajedno, da nastavimo da širim našu mrežu i ubeđujemo ljude da nas podrže. Pored projektnog rada treba raditi puno i na tome da se zadobije šira podrška, i da svi požele da budu deo naše vizije. Imamo primere iz drugih zemalja, sa Balkana, ali i iz zapadne Evrope, gde je situacija bila slična kao i ovde, jer je prvobitno postojalo malo opšteg interesa za zaštitu prirode i ljudi u proseku nisu znali puno o pticama, a sada vidimo da se situacija polako menja. Iako i dalje postoje određeni blokovi otpora, kultura se generalno menja ka razvoju višeg nivoa svesti i ljubavi prema prirodi. Sada beležimo pozitivne trendove u tom smislu i imamo puno primera odličnih lokalnih akcija, kao i postignuća na nacionalnom i evropskom nivou. Morate biti uporni, otporni i strpljivi, i da se držite vaše vizije!

Angelo Caserta, regionalni direktor BirdLife International za Evropu i srednju Aziju i gosp. Gergő Halmos, direktor MME/BirdLife Hungary u poseti kancelariji DZPPS

ZA PRAVI DOŽIVLJAJ PRIRODE

www.jela-rane.rs

tel: +381 (36) 639 222
mob: +381 (60) 0 639 222
info@jela-rane.rs

**PROIZVODNJA:
DRVENIH KUĆA
IGRALIŠTA
LETNJKOVACA
OSMATRAČNICA
DRUGIH OBJEKATA OD DRVETA**

Predavanje o vlažnim staništima najmlađim Somborcima

Tekst i fotografija: Dejan Đapić

Početak školske godine pada u vreme velike jesenje seobe ptica. U tom periodu uvek se u meni probudi želja da posetim lokalne škole i vrtiće i da svoju zavidljivost i ljubav prema pticama pokušam da dočaram i prenesem najmlađima.

Pokreće me nada da deca mogu da promene stvar nabolje ako na vreme spoznaju lepotu i vrednost sveta koji ih okružuje, ali i njegovu krhkost i prolaznost.

Tokom oktobra 2017. stupio sam u kontakt sa učiteljicama O. Š. „Avram Mrazović“ u Somboru i sa vaspitačicama Predškolske ustanove „Vera Gucunja“ u istom gradu.

U školi sam dogovorio *power point* prezentaciju „Vodena staništa i potreba njihovog očuvanja na primeru bare Jezero“. Prezentaciju koja je bila prilagođena prednom gradivu održao sam pred stotinak učenika četvrtih razreda. Pored opšteg dela, prezentacija o vlažnim staništima sadržala je poseban deo o lokalnoj bari i njenim krilatim, ali i drugim stanovnicima, te o problemima sa kojima se suočavaju. U zabavištu i vrtiću predavanja su bila o so-vama i slušalo ih je stotinak najmlađih Somboraca.

Raduje činjenica da su deca i njihovi vaspitači pokazali veliku znatiželju za ptice. Većina je aktivno učestvovala u predavanjima postavljajući brojna pitanja, ali i iznoseći svoje utiske i doživljaje sa pticama i drugim životinjama.

Ova sada već tradicionalna saradnja postala je prepoznatljiva među nastavnicima i vaspitačima što ohrabruje i podstiče dalje slične aktivnosti.

Malteška pustolovina

Jovica Sjeničić i Milan Ružić

Bele rode *Ciconia ciconia*
Foto: Adin Vella

le i letjele. Noćile su na garaži. Ptice su bile prilično pitome i dozvoljavale su prilaz, dolazile su da uzimaju obroke redovno, sve do momenta kad su 1. septembra prstenovane, otkad su postale malo nepovjerljive. Označene su kolor i metalnim prstenovima. Nakon 1. septembra podsticane su na prirodno ponašanje u traženju hrane. U predvečerje 18. septembra 2017. napustile su dvorište i nakon toga nisu viđene u Bosni i Hercegovini.

Potpuno neočekivano, 26. septembra u večernjim časovima dve bele rode sletele su u gradić Żurrieq, na samom jugu ostrva Malta. Poučeni prethodnim lošim iskustvima, volonteri iz organizacije BirdLife Malta dežurali su pored kule na kojoj su ptice dremale i time ih spasili gotovo sigurne smrti. Malta je širom sveta prepoznata kao mesto masovnog ubijanja divljih ptica, a bele rode posebno su cenjene kod lokalnih krivolovaca i preparatora. Na osnovu fotografija poreklo ptica ubrzo je razotkriveno: dva mladunca sa početka ove priče obrela su se na najopasnijem mestu tokom svoje prve seobe. Sledećeg jutra volonteri koji su motrili na junake ove priče, videli su ih kako u letu napuštaju ostrvo. Uobičajno je da se bele rode iz srednje i istočne Evrope na put ka Africi zapute uz obale Crnog mora i Bliskog istoka. Vrbaški pustolovi, othranjeni od strane ljudi, pogrešnim putem krenuli su na svoju prvu seobu bez pratnje i pomoći iskusnijih rođaka, da bi se uspešno snašli na najopasnijoj usputnoj stranici. Poželimo im srećan povratak i dug život.

Bele rode izležene su u selu Vrbaška, opština Gradiška, BiH, u dvorištu Gojka Čelića. Mještani su se krajem juna 2017. javili Društvu za istraživanje i zaštitu biodiverziteta iz Banja Luke s molbom da se pomogne mladuncima, jer su roditelji nestali. Smatralo se da su otrovani, budući da se tih dana radila intenzivna deratizacija zbog pojave mišje groznice u okolini Gradiške. S obzirom na ekstremno visoke temperature tih dana, dva mladunca su uz pomoć mještana i Elektrodistribucije Gradiška dizalicom skinuta sa gnijezda. Potom su prevezeni u Prijedor kod volonterke Dženane Bešić. Rode su najčešće hranjene sitnom ribom, a dobijale su i iznutrice kad nije bilo ribe. Imale su sav prostor oko kuće i košene livade gdje su se često kreta-

PROFESIONALNA OFSET ŠTAMPA

ISO 12647-2 Color management system

www.stamparijaboje.rs

KAKO JE FAZAN DOBIO IME?

Voislav Vasić

Fazani *Phasianus colchicus* - Thomas Littleton Powys

Naslonivši ruke na od kiše mokru ogradu mosta, uzalud sam pogledom i dvogledom tražio nešto što bi moglo da liči na fazana. Istovremeno sam osluškivao ne bih li čuo makar udaljeni „ga-gak“, zov fazanskog petla. Ništa. Samo sam na podlakticama osetio neprijatnu vlagu koja mi je kvasila ruke.

Ispod mene je tiho proticala najveća, celom svojom dužinom gruzijska, reka Rioni (gruzijski რიონი, nije greška – u gruzijskom pismu nema velikih početnih slova). Izvire na skoro 3000 m visine pod najvišom krestom

Kavkaza, probija se kroz klisure i klance njegove južne strane mahom u pravcu zapad–jugozapad i, posle 327 kilometara, završava u Crnom moru, razlivaajući se po njegovim niskim obalama. Pričalo se da su te nekad malarične močvare bile glavni razlog što bogata antička Kolhida (u zapadnom delu današnje Gruzije) nije svojevremeno izrasla u moćnu kraljevinu.

Tu reku prvi pominje još Hesiod u svojoj „Teogoniji“ iz osmog veka pre naše ere, pod imenom Fasis (Φάσις, genitiv Φάσιος). Po Platonu (u delu „Fedon“), Sokrat je izjavio da se

poznati svet prostirao od Herkulovih stubova (Gibraltara) na zapadu, do Fasisa na istoku, a Anaksimandar i Herodot su Fasis smatrali granicom između Evrope i Azije. O tome sam razmišljao na onom mostu i činilo mi se zaista da s one strane reke počinje nešto drugo...

Po toj kolhidskoj reci fazan je dobio starogrčko ime φασιανός ὄρνις (fasijska tica), u latinskoj verziji *phasianus*, jer su ga Grci, a zatim i Rimljani, tamo u svojim kolhidskim kolonijama prvi put videli. U novolatinskom čitanju *phasianus* se obično izgovara kao

Statua jastreba sa ulovljenim fazanom u Tbilisiju

„fazianus“ (s između dva samoglasnika čita se z). S malim modifikacijama, to helensko-romansko ime postepeno je ulazilo u sve jezike, kako se azijska vrsta fazan veštačkim naseljavanjem od antičkih vremena širila po Evropi i drugim kontinentima. Bio je idealna lovna pernata divljač. Unošen je i iz drugih delova Azije, ali prvobitno ime ostalo je zauvek.

Kada je pak Line 1758. u svom *Systema naturae* dao fazanu dvoimenu naučni naziv *Phasianus colchicus* („fazijanac kolhidski“) s kratkim opisom, fazan je pod svojim imenom već bio široko poznat – opisivali su ga već Aristotel, Plinije i Marcijal, pominjao ga

i Marko Polo – a naročito ornitolozi i prirodnjaci 16. i 18. veka, kao što su Belon, Gesner, Aldrovandi, Olina, Rej, Albin i drugi. Zanimljivo je da je kao tipski lokalitet za fazana Line nemarno i pogrešno dao samo „Afrika, Azija“, iako je u Africi mogao biti samo unešen.

U srpskom i nekadašnjem srpskohrvatskom jeziku fazan se čuje i iskvareno kao bazijan, bezijan, facan, fadžan, fasan, fazon, paciján, pazijan itd. Kao knjiški naziv za koji nije sigurno kakvog je porekla, u literaturi se javlja i gnjeteo, gnjetelj i gnjetao (kao petao i djetao), ali niko u narodu fazana tako ne zove.

Rekonstrukcija Anaksimandrove mape Sveta

Setih se tada kako sam pre mesec dana, švrljajući jednog popodneva Abanotubanijem, najstarijim delom Tbilisija oko termalnih izvora i kupatila, naleteo na neveliku fontanu sa bronзанom skulpturom u obliku kugle na kojoj leži mrtav fazan, a na njegovim prsima trijumfalno stoji soko. Obradovao sam se tom kolhidskom ornitološkom znamenju. Fontana je zapravo obeležje mesta na kome je, po predanju, osnovan grad Tbilisi u 5. veku. Kažu da je iberijski (ona kavkaska Iberija) kralj Vahtang Gorgasali, poželeo fazana. Pustio je svog sokola da ga ulovi, ali ovaj je zajedno s plenom pao u vrelu vodu izvora, tako da se fazan odmah ošurio i skuvao. Po jednoj verziji, soko se nije skuvao i doneo je već zgotovljen ručak gospodaru. Ovaj se toliko oduševio da je osnovao svoju prestonicu na tom mestu. Uostalom, na starodurđijanskom *t'pili* znači toplice. U raznim varijantama legende stradao je i kraljev soko, a postoji i verzija s jastrebom obučeni za lov.

Tek što sam bio seo da popijem zeleni gruzijski čaj s pogledom na sokolsko-fazanski istorijski šedrvan i okolna kupatila, naišla su dva devojčurka i jedno momče koje je na ruci držalo mladog jastreba, sputanog na sokolarski način. Jedna od devojaka primeti na stolu cigarete moje sapatnice, pa zatraži da se ogrebe. A ja za uzvrat dobih dozvolu da fotografišem zasužnjenog jastreba.

Iz ovih prisećanja preneli su me dozivi mojih kompanjona. Pokazivali su rukama prema nebu. Visoko, naspram tamnih poznooktobarskih oblaka, jedan ravnodušni mladi jastreb tromo je preletao iz Azije u Evropu, s jedne na drugu stranu doline reke Rioni.

VREDI LI SUVENIR VIŠE NEGO ŠTO GA PLATIMO?

Tekst i fotografije: Slobodan Ivić

U prošlom veku se podrazumevalo da je leto doba za godišnje odmore. Tada se najviše i najčešće putovalo. Međutim, savremeni način života svima nam je nametnuo da skoro svakodnevno putujemo. Putovati, znači sebe oplemeniti. Ali kako samom sebi stalno osvežavati sopstvena iskustva i materijalizovati sećanja, s obzirom na to da su ona sve brojnija, osim, ako pri povratku kući, ne ponesemo deo ambijenta i atmosfere koju smo prethodno doživeli. Spontano se nameće pitanje kako verodostojno, bliskim prijateljima, tokom razgovora, dočarati doživljene emocije? Decenijama unazad održava se dobra uobičajena praksa da dragim osobama, po povratku sa puta, uručimo poklon. Novina u odnosu na prethodna vremena je povećanje broja i raznolikost suvenira sa različitim ornitološkim motivima, što nam znatno otežava izbor prilikom kupovine ali, s druge strane, upravo ta činjenica pomaže nam da unikatan suvenir, sa precizno oslikanim ptičjim motivima, u potpunosti dočarava doživljene impresije.

Posetiocima koji lutaju ulicama i trgovima brojnih svetskih, ali i domaćih, manje ili više poznatih turističkih mesta, nude se, ali i nameću brojni proizvodi. Za najmlađe je osmišljen

poseban, bogat i privlačan program, odnosno različite igračke, što najčešće izaziva većitu dilemu da li je našem detetu potrebna baš ta igračka. Svako, verbalan sukob roditelja i deteta je neizbežan. Među mnoštvom šarenila i oblika, potpuno nenametljive, uočite brojne ptičje minijature izrađene od različitih materijala: platna, stakla, drveta i keramike. U „moru“ stvarčica veoma male realne upotrebljivosti, često sa brojnim atributima kiča, nude nam se suveniri. Međutim, oni i te kako imaju univerzalnu poruku koja ukazuje na značaj ptica u našim svakodnevnim

životima. Potpuno spontano, ali ne bez razloga, današnjem čoveku nameće se tema očuvanja populacija ptica, čega ni prodavci, a ni kupci u prvom momentu nisu svesni.

Suvenir je reč francuskog porekla, odomaćena i prilagođena našem jeziku i označava predmet koji se kupuje na putovanjima. Namena mu je da čuva uspomenu na neku destinaciju. Popularnost ptica i njihova simbolika nije mimoišla suvenire. Oni se iz aspekta likovnih principa i kompozicije ne mogu uvek smatrati umet-

nički vrednim ostvarenjima, ali svako imaju ono što je i suštinsko tumačenje ptica, a to je duša. Umetnici su od vajkada promatrali uzvišena bića, koja svojom pesmom presecaju tišinu, plene koloritom, a letom dosežu daljne nedostižne ljudskom biću. Netremice su se divili pticama i priželjkivali da se sa njima poistovete, pa se ptica kao motiv sreće u najranijoj umetnosti sa izrazito složenim simboličkim značenjem. Kao što su nekada sakralni i profani prostori ukrašavani rajskim pticama, što je bila privilegija ondašnjih bogataša, u današnje vreme oslikavaju se magneti, činije ili šolje, koji služe kao dekoracija modernih prostora, a dostupni su i svim građanima.

Magneti sa ptičjim motivima su poput znakovnog pisma. Pisma, koje je iznova oživljeno kroz suvenire i kao takvo opstaje i već godinama postaje sastavni deo naše svakodnevne i obeležje dvadeset prvog veka. Ono je simbol određenog naseljenog mesta ili regije koju nastanjuju tačno određene vrste ptica. Ima li ičeg lepšeg od motiva ptice koja predstavlja čitavo jedno turističko područje, iako ono obiluje bogatim kulturnim, istorijskim, rekreativnim sadržajima, kao i popularnim sadržajima za široke narodne mase. Mada često svedenog dizajna, oslikani magneti sasvim jasno upućuju poruku posmatraču. Oni govore o stepenu kulture jedne epohe, njene civilizacije i o kolektivnoj svesti stanovništva, o značaju očuvanja ili obnove već narušenih staništa i populacija ptičjih vrsta.

Izrada suvenira može se podvesti pod zanat, iako je često neophodan vrhunski talenat i kreativnost da bi se dobio prepoznatljiv oblik. U većim rukama majstora ideje se najpre konkretizuju tako što dobijaju svoj oblik u glini, a zatim bivaju oslikani: tanjirići, šolje, čak i pepeljare. Kasice u obliku ptica služe za štednju metalnih novčića, koji odavno nemaju nikakvu tržišnu vrednost, osim da u vremenu sveopšte štednje, valjda još u najranijem uzrastu naučimo dete da mora da štedi. Tako će nas pečena glina trajno vezati za jednu šarenu pticu i za jednu stečenu osobinu. Baš ta ptica će čitavog života odraslu osobu vraćati u rano detinjstvo. Kutije za nakit oslikane pticama su dela majstora za drvo. Međutim, pored stečene veštine, zajedničko za sve zanatlije je neophodnost poznavanje ptičje anatomije. Majstor mora po-

sedovati i urođenu nadarenost kako bi ideja bila verno pretočena na planirani materijal. Manje ili više uspešno oslikavanje i verno dočaravanje kontura ptica iz porodice senica, zahteva praćenje i posmatranje senica u prirodi. A od toga zavisi i opstanak ptica i „opstanak“ majstora. Većina nas je svesna da to nisu unikatne kutije, ali će svakako biti „unikatnih“ ideja i namena za smeštaj raznih kućnih potrepština u našim domovima.

U suvenirnicama su u ponudi privesci, narukvice i minđuše sa ornitološkim motivima. Prvobitna namena stvaraoca navedenog nakita je da učine osobu privlačnom. Međutim, da li nakit dizajniran na ovaj način doprinosi da nam osobe budu dopadljivije ili nakit sa ptičjim motivima sam po sebi više privlači pažnju i čini da nam ptice budu duši bliskije.

U našem regionu „sovuljari“ su imali veliki uticaj i na zanatlije i na promenu svesti prilikom osmišljavanja i dizajniranja novih motiva na suvenirima. Oni su doprineli da velike, srednje, male, ali i one minijaturne sove, pa i one koje bi trebale da liče na neku vrstu iz reda *Strigiformes* postanu popularne. Ovi suveniri se vrlo rado kupuju. Sove više nisu simbol smrti, već simbol mudrosti. One ne izazivaju strah kod naših sugrađana. Naprotiv, brižljivo i rado se čuvaju, na dohvata ruke, na počasnom mestu na policama.

Najveći broj suvenira izrađuje se serijski u različitim kalupima. Oni nikada neće imati vrednost kakvu danas

imaju „ptičje figure“ koje su nastajale u davno prohujalim epohama.

Potpuno je jasno da umetnost treba posmatrati kao *tehne* (τέχνη), odnosno veštinu čija je vrednost pr svega upotrebna. Međutim, suveniri sa motivima ptica zato se definitivno nikako ne mogu i ne smeju posmatrati samo iz aspekta umetničke vrednosti. Iako često nemaju upotrebnu vrednost, oni imaju ljudsku, univerzalnu vrednost koja ukazuje na značaj očuvanja bića, koja su sve više upućena na čoveka. A tu dolazimo do ključnog momenta da bez ptica i ostalih bića na planeti Zemlji, nema ni umetnosti.

Za razliku od ptica, kod ljudi je veoma izražen poriv za posedovanjem različitih predmeta. Zbog ove činjenice razvila se i potreba za posedovanjem suvenira različitih vrednosti. Pored jevtinih suvenira koji se masovno kupuju, postoje i oni koji imaju veliku vrednost i za čiju kupovinu je neophodno izdvojiti značajnu sumu novca. Upravo ta činjenica utiče da se oni ređe poklanjaju, a motiv kupovine takvog predmeta za koji se vlasnik trajno vezuje je nematerijalno iskustvo stečeno prilikom boravka na određenom mestu. Ovakvi suveniri pojačavaju duhovnu i neopipljivu vrednost. To su suveniri koji se nastavljaju i naslanjaju na tradiciju obrednih i zaštitnih predmeta i nose izvesno antropološko značenje, ponekada vrlo jako. Ovaj fenomen je uticao da se razvije i hobistički pristup i da pojedinci formiraju čitave kolekcije vrednih suvenira.

Razvoj kompjuterske tehnologije nije zaobišao ni industriju suvenira. Kompjuterske animacije i igrice zauzimaju značajno mesto u odrastanju mlađih naraštaja. Popularne video igrice poput *Angry birds* doprinele su nastanku suvenira u obliku priveska ili brojnih drugih predmeta sa aplikacijom baš ove ptičje animacije.

U okviru pop kulture, suveniri čine samo jedan manji segment. Međutim, oni zauzimaju značajno mesto u životima svakog pojedinca. Često možete sresti osobe koje kažu da ne gaje simpatije prema pticama ali, bez obzira na tvrdnju, zapazite da u svakodnevnoj upotrebi koriste predmete, poput privezaka, na kojima dominiraju ornitološki motivi.

Opravdano možemo sebi postaviti pitanje upotrebe i značaja ornitoloških motiva na suvenirima. Da li na njima treba da budu prisutni simboli ptica, naročito onih koje se grčevito bore za opstanak? Nije li to skrnavljenje naučnih metoda, uloženog napora za njihovu dobrobit i nesvesno pomaganje u ubijanju određenih vrsta. O ovoj temi vođene su ozbiljne argumentovane stručne rasprave na različitim skupovima.

Sasvim sam siguran da će većina članova DZPPS ipak podržati ideju da na suvenirima budu prisutni ornitološki motivi. Uostalom, izradom značaka naše Društvo dalo je prednost i ovakvom vidu borbe za očuvanje ptica. Suveniri su sastavni deo naših života i krase police u našim domovima ili naš poslovni ambijent. S obzirom na raznolik simboliku koja se pripisuje pticama, preporuka je da se prvo informišete o pticama, jer se suvenirima

Ispijam poslednje kapi čaja iz šolje na kojoj je slika dživđzana Gočka, a ispod koga piše „Uspomena iz Vrnjačke banje“. Ne, on nikako ne može i ne sme biti samo asocijacija za uspomenu na ovu banju. Zaključujem da ma kakvo mišljenje o suvenirima može imati svako od nas, jedno je sasvim sigurno, za ornitologe, suveniri mogu imati značajnu vrednost, i nikako se ne mogu sagledavati kao kič.

na kome je oslikana određena vrsta ptica šalje i određena poruka osobi kojoj suvenir poklanjate. Zato, kada ste u suvenirnici, i dok vam pogled luta po njoj, pažljivo birajte baš one suvenire na kojima su ptice.

Čak i suveniri na kojima su ptičji motivi loše oslikani, ma koliko izgledali beznačajni, i ma koliko da su jevtini, imaju nemerljiv ornitološki značaj. Oni nisu samo uspomene na posećene turističke destinacije, već su stalni izvor energije i promotor za očuvanje manje ili više ugroženih vrsta ptica, kako onih u mestu koje ste posetili, tako i onih koje svakodnevno gledamo kroz naša prozorska okna. Ne zaboravite da su ptice oduvek bile univerzalni simbol duše. Za njih ne postoje granice. Slobodno lete, putuju, pa kao i „duša“ stižu i do najskrovitijih mesta naše planete. Zato je i veza suvenira na kojima su ptičji motivi i različitih destinacija veoma bliska, neraskidiva, posebna i naročito značajna.

Ispijam poslednje kapi čaja iz šolje na kojoj je slika dživđzana Gočka, a ispod koga piše „Uspomena iz Vrnjačke banje“. Ne, on nikako ne može i ne sme biti samo asocijacija za uspomenu na ovu banju. Zaključujem da ma kakvo mišljenje o suvenirima može imati svako od nas, jedno je sasvim sigurno, za ornitologe, suveniri mogu imati značajnu vrednost, i nikako se ne mogu sagledavati kao kič.

WWW.LADYBIRDLODGE.COM
+381 64 25 99 996 / DELIBLATSKA PEŠČARA

Postanite i Vi član Društva za zaštitu i proučavanje ptica Srbije.

Ako volite ptice i prirodu, ako Vam je stalo do njihove dobrobiti i zaštite, ako želite da naučite nešto više o pernatim komšijama sa kojima delite životni prostor, ako želite da provedete više vremena na svežem vazduhu istražujući i posmatrajući čudesni svet ptica, pridružite nam se i budite deo zajednice koja stvara novo, bolje sutra za prirodu i ljude.

Svaki član uplatom godišnje članarine dobija dva broja magazina o divljim pticama „Detlić“ i stručni ornitološki časopis „Ciconia“. Zainteresovani članovi mogu nam se pridružiti na terenskim aktivnostima otvorenog tipa, kao i na izletima koje organizujemo tokom cele godine.

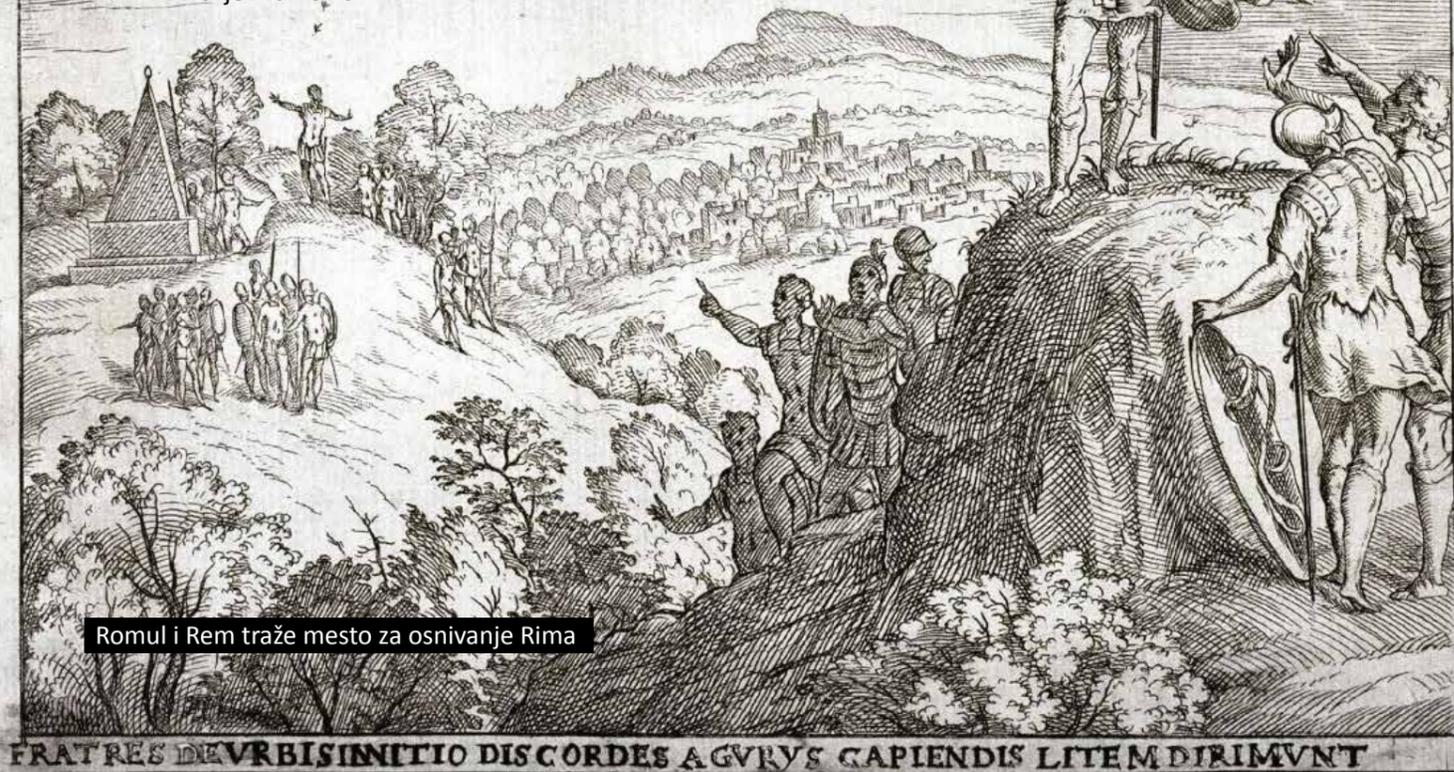
DRUŠTVO ZA ZAŠTITU I
PROUČAVANJE PTICA SRBIJE

Zainteresovani se mogu učlaniti direktno u našim kancelarijama u Novom Sadu (Vladike Ćirića 24/19) i Beogradu (Makedonska 4), kao i putem sajta na adresi: www.pticesrbije.rs/kako-postati-clan/

ROĐENI U POGREŠNO VREME

Dimitrije Marković

Romul i Rem traže mesto za osnivanje Rima

FRATRES DEVRBISINITIO DISCORDES AGVRYSGAPIENDIS LITEMDIRIMVNT

Zamislite da se mladi, perspektivni ornitolog vrati nekih dve, dve i po hiljade godina u prošlost, recimo u grad Rim i tamo upotrebi svoje „ornitološke moći“ posmatranja i brojanja ptica. Ljudi bi ga gledali drugačije nego danas. Namesto čudnih pogleda i zaobilaženja u širokom luku, prilazili bi mu i upijali svaku njegovu reč, gledajući ga raskolačenim očima i oslovljavajući ga sa **augur**. Njegovo mišljenje bilo bi cenjeno i shvatano ozbiljno. Jednom rečju, bio bi „uticajni tviteraš“ onog vremena.

Razlog za tako nešto krije se u religiji ljudi kojima bi bio okružen. Naime, Rimljani su, primereno svom politeističkom poimanju religije, verovali da su im bogovi naklonjeni i da im povremeno šalju „znake“ kako bi im olakšali život. Jedan od načina, verovali su, bilo je ponašanje ptica, odnosno njihov let i način oglašavanja. Zadatak našeg ornitologa, kao **augur**-a, bila bi interpretacija volje bogova. Za razliku od, recimo, grčkih proročišta, gde su bogovi govorili kroz izabrane ljude, kod Rimljana su bogovi pričali u znacima, a na ljudima je bilo da te znake uvide i razumeju.

Tu dolazimo do dela koji se našem ornitologu možda ne bi svideo. Umesto da kilometrima luta u potrazi za pticama, prema uputstvima koje je ostavio Varo, naš junak bi trebalo da izađe na široko polje, na njemu nacrtat kvadrat uz par magičnih reči, a zatim da stranicama kvadrata dodeli značenje prema stranama sveta. Odmah bi mu objasnili da ne crta po zemlji prstima, već da upotrebi svoju zakrivljenu palicu – **lituus**. Na taj način, kvadrat je po-

stajao osvećena zemlja i dobijao naziv **templum**. Zakoračio bi u centar svetog kvadrata i čekao da ptice prolete, nakon čega bi taj let trebalo tumačiti, u zavisnosti od njihovog smera kretanja. Zbunio bi se kada bi mu na toj livadi neko prišao i rekao da se to tako ne radi, da je trebalo da odredi deo neba, njega nazove **templum**, podeli ga na četiri kvadranta i da se onda koncentriše na let ptica unutar njega. Istina je da ne bi pogrešio ni u jednom od načina, jer su se oba smatrala legitimnim. Da ga ne bi smatrali za varalicu, ornitologu bi bilo bolje da dvogled vrati u torbu i nebo posmatra golim okom.

Verovatno bi ga odmah upozorili da se ne predstavlja kao proricač budućnosti ili tumač snova. „Na teren“ bi uglavnom izlazio na poziv države, sa striktnim pitanjem koje treba postaviti bogovima, a od njega bi se očekivalo da jasno predoči kakav ishod očekuje. To bi značilo da svima naglasi kako bi, kao znak potvrđenog odgovora, trebalo očekivati, recimo, let ptica od istoka ka zapadu unutar **templum**-a, a zatim bi sa podignutim rukama ka nebu trebalo naglas da izgovori nešto poput: „Svemogući Jupiteru, ukoliko je u volji Nebesa da ovaj čovek, Numa Pompilije, vlada gradom Rimom, stavi nam do znanja jasnim znakom unutar okvira koji sam postavio“. Ipak, kao što je to često slučaj sa birokratijom i danas, mogle bi nastati zakonske zavrzlame u vezi sa tumačenjem. Tako bi neki državni službenik mogao naprasno da se pojavi i tvrdi kako je video spontane znake bogova, zbog čega bi novopečeni **augur** verovatno bio primoran da ponovi celokupnu proceduru.

Uveče, tokom gozbi, pričali bi mu priče o nastanku ove tehnike – **auspicium**-a, kako su je zvali. Kako ona zapravo nije potekla od Rimljana, već su je oni preuzeli, uz neznatno modifikovanje, od Etruraca, objasnili bi mu razliku između dva načina posmatranja ptica – **ex avibus** i **ex tripudiis**. Prvi je podrazumevao tumačenje ponašanja ptica, i to kroz oglašavanje pre svega svraka, gavrana i sova, i posmatranje putanje leta orlova i lešinara. Drugi je nastao možda iz dosade, slabe nedelje ili lošeg predskazanja, tek, neko iz kolegijuma **augur**-a dosetio se da metodologiju malo uprosti, pa je, uz posmatranje ponašanja, kao legitiman način dodao i posmatranje ptica prilikom hranjenja, u čemu su prednjačile kokoške. Ovo je podrazumevalo da se grupa živine vodi uz vojsku, da se, kada se ista nađe pred dilemom „da li skrenuti levo ili desno“ (ili nešto ozbiljnije, poput „da li napasti ovo ili ono utvrđenje“), živina pusti u ograđeni prostor, obaspe hranom i posmatra. Lošom kobi smatralo bi se mlataranje kokošaka krilima i odbijanje hrane, dok bi dobar znak bio punjenje kljunova zrnavljem. Verovatno i sami znate da su osvojili mnogo gradova...

Našeg ornitologa povezivali bi sa Romulom, legendarnim osnivačem grada Rima, koji je i sam bio **augur**. Legenda kaže da su dva brata, Romul i Rem, prilikom traženja idealnog mesta za osnivanje grada posmatrala ptice na nebu i odlučila da će grad biti osnovan na onom mestu sa koga se vidi veći broj ptica. Rem je sa brežuljka Palatin video šest lešinara, Romul sa Aventina duplo više. Pričali bi mu dalje o njegovim legendarnim kolegama – kako je Atus Navius pokazao svoju moć slavnom kralju Tarkviniju Oholom, kad je ovaj od njega tražio da nožem iseče brus na pola, što je Navius, uz pomoć naklonosti bogova, uspeo. Pričali bi mu i o već pomenutom krunisanju kralja Nume voljom Jupitera, a ne demokratijom ili osvajanjem krune, o Ciceronu, Oktavijanu Avgustu, ali bi ga upozoravali i na primere kada su njegove kolege podmičivanjem ili vođene političkim motivima lažirale tumačenja ili namerno skretale pogled u drugu stranu...

Olakšica u daljem životu ornitologa bila bi činjenica da neće moći da dobije otkaz. Jednom **augur** – uvek **augur**. Samo bi mu se povremeno priključivali mladi članovi i tako popunjavali kolegijum.

Zato, dok ornitolozi širom sveta ne naprave vremensku mašinu, ili makar pronađu crvotočinu kako bi se vratili u „ornitološko zlatno doba“, za detaljnije upoznavanje sa ovom tematikom predlažem čitanje.

Zoran Ristić (2017): Lovni turizam u Vojvodini od 1950. do 2008. godine.

Univerzitet u Novom Sadu, Prirodno-matematički fakultet, Departman za geografiju, turizam i ugostiteljstvo.

Marko Tucakov

Dr Zoran Ristić, predavač na fakultetu koji je izdao ovu monografiju, i dalje objavljuje knjige o lovu, lovstvu i lovnjoj divljači u Vojvodini. Njegov analitički rad dobra je osnova za proučavanje promena, i nedostatka promena, u oblasti koju mnogi nazivaju privredom (pogrešno) a, u stvari, sektoru od mnogostrukog velikog uticaja na život, životnu sredinu i određenog uticaja na ekonomiju.

Prvo, reč je samo o pticama – Ristić se ne bavi ostalim životinjama na koje je dozvoljen lov. Zato bi, pretpostavljamo, ovu knjigu o pticama, vezanu za njihovo (hteli ne hteli) ubijanje, ornitolozi trebali da imaju. U svojoj knjizi Ristić opisuje prirodne i geografske karakteristike područja Vojvodine za uzgoj i lov pernatih divljači, uticaj poljoprivrede na divljač (ptice), karakteristike lovišta, poreklo divljači, proizvodnju i uzgoj, valorizaciju prirodnih uslova za uzgoj i ulov, zaštićenu prirodu, biološke karakteristike lovnih pernatih divljači i različite statističke, ekonomske, organizacione i kapacitetne faktore za lovni turizam kao ekonomsku oblast.

Očekivano je da je monografija namenjena lovcima i onima koji su na bilo koji način uključeni u organizaciju lovstva. Ako oni čitaju ovaj osvrt, od autora ovog teksta neće dobiti preporuku da je koriste u te svrhe. Nažalost, puno je razloga za to. Verujem da tekstovi koji su objavljeni u knjizi ceo sektor lovstva mogu dovesti u ozbiljnu zabludu. Autor, naime, netačno navodi lovnu sezonu na gusku glogovnjaču, lisastu gusku i gluvaru. Kod dve vrste gusaka kaže da je lovna sezona kraća nego što jeste (određena je Pravilnikom o proglašenju lovostajem zaštićenih vrsta divljači, „Sl. glasnik RS“, br. 9/2012, 31/2013, 55/2015, 67/2015 i 75/2016), pa preporučuje da se lovna sezona produži – u stvari reč je o realnom skraćivanju. U čemu je problem da se prilikom pisanja ovakve knjige konsultuje (relevantan) Pravilnik? Autor netačno određuje i teritorijalnu zabranu lova na ove dve vrste gusaka, što je opet određeno u istom Pravilniku. Naravno, propustio je da realno i pošteno kaže da guske glogovnjače u Srbiji skoro i nema pa bi zbog toga bilo potrebno stručno razmotriti da li je moguće da se ona skine sa liste lovnih divljači.

Čitalac će naći i ozbiljnije, sistemske greške, a one u potpunosti utiču na poverenje u verodostojnost cele knjige. Među divljač koja se lovi, Ristić ležerno svrstava ćubastu plovku i dupljašicu, čak preporučujući lovnu sezonu na ove vrste (73–76. str.)! Neverovatno je, i nečuveno, da doktor nauka u oblasti lovstva objavljuje da strogo zaštićene vrste (na koje je lov zakonom zabranjen) mogu da se love, preporučuje i koliko traje „optimalna“ sezona lova i bavi se terminima kao što je „optimalni lovni pritisak na njih“. Pitanje je kako su recenzenti mogli da pređu preko toga. I šta da očekujemo od onih koji će ovaj materijal koristiti u pisanju lovnih osnova? Pa to je objavio jedan od naših najvećih autoriteta u lovstvu!

Pomislili biste da je autor slučajno pogrešio? Pročitajte kako na stranama 107–110, u poglavlju „Biološke karakteristike lovnih pernatih divljači“, bez skrupula u takvu divljač opet svrstava ćubastu patku i dupljašicu. U istom poglavlju navodi i patku crnku, sva sreća (verovatno slučajno) ne navodeći predlog lovnih sezona na nju. Treba se ipak čuvati drugog izdanja, ko zna šta će tu da napiše i objavi.

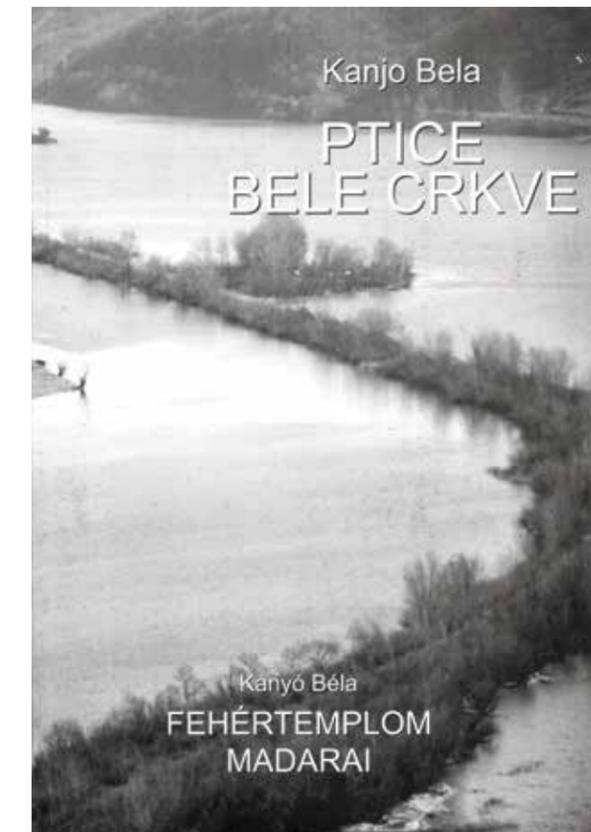
Autor je maksimalno nekorektan i kada je u pitanju grlica. Navodi da će u narednoj deceniji ova vrsta biti trajno zaštićena u većini evropskih zemalja, pa će lov biti ograničen i u Srbiji, ali svakako preporučuje „održivo lovno korišćenje“ i trajanje lovnih sezona kao što je do sada. Usred borbe za zaštitu ove vrste, koju on očigledno konstatuje, zaključuje kontradiktorno, pa time upravnim organima daje značajnu odstupnicu i motiv da se sa poboljšanjem zaštite grlice odugovlači. Nekorektnosti se ovde ne završavaju. Faktor koji utiče na opadanje populacije, lovni pritisak i proganjanje, autoru je na niskom četvrtom mestu od šest navedenih faktora. I tu se koristi eufemizmima i opravdava situacije koje konstatuje. Takav pristup ponavlja se gotovo u svim poglavljima. Premalo je, uopšteno rečeno, konsultovanja ornitološke literature u ovoj knjizi koja se bavi samo pticama.

Lovstvo u Srbiji mora da bude na mnogo višem stručnom nivou. Nije dovoljno da se razumeju principi zaštite biodiverziteta, nego da se potpuno prihvate i implementiraju. Publikacije kao što je ova slika su celog sektora. Ako ga predstavlja delo na koje se osvrćem, slika je, nažalost, realna. Nadam se da neće biti potrebno puno vremena da se ona izmeni. To vreme, u stvari, nemamo.

Bela Kanjo (Kanyó Béla) (2017): Ptice Bele Crkve. Fehértemplom madarai.

Prirodnački centar, Apatin.

Marko Tucakov

Apatinac Bela Kanjo (Kanyó Béla) pticama se bavi više od 40 godina. U Belu Crkvu je došao poslom, i tu je živeo od 2008. do 2012. godine. Nije se zaustavio na poslovnim obavezama, nego je, pun elana, skoro svakodnevno aktivno istraživao ptice na radnom mestu i u okolini. To je zanimljiv životni obrazac. Ako bismo ga sledili, dobili bismo seriju *out of home* spiskova ptica i, možda, bolje upoznali ptice krajeva u koje nas život nanese. Ova knjiga je primer kako se to može uspešno uraditi. Za pohvalu je i činjenica da je, makar simbolično, pojedine fragmente rukopisa autor objavio i na maternem, mađarskom jeziku, uokvirujući lični pečat na ovom delu.

Interpretacijom različitih spiskova ptica Bele Crkve i okoline koji su pravljani u poslednje 142 godine, autor je načinio listu sa 255 vrsta koje su zabeležene u ovom „vetrovitom čošku“ Srbije – očekivano za one koji su makar jednom sagledali o kakvom izvanrednom prostoru je reč, i u kakvom podneblju ptice borave. Fascinacija nekadašnjih ornitologa koji su „kebali“ ili uspešno „obarali“ najređe ptice oko Bele Crkve u današnje vreme zamenjena je, sasvim opravdano, fascinacijom njihovom brojnošću i raznovrsnošću. Tome je doprineo i autor, beležeći čak 179 vrsta. Za svaku vrstu autor daje dosta faunističkih podata-

ka iz prošlosti, ali i podatke o savremenom statusu. Veći deo ove knjige sastoji se od „čistih podataka“. Doduše, u ovom periodu postoji i nekoliko teško razumljivih, a pretenciozno izdatih publikacija koje autor koristi, u kojima se navodi prisustvo pojedinih vrsta u sadašnjoj Opštini, ali teško je izvući bilo kakav zaključak o valjanosti tih navoda. Oni odudaraju od autorovog pedantnog beleženja čija je vrednost neupitna i što treba pozdraviti.

Čini se da Bela Kanjo ne ide dalje od prenosa beleški na papir. Hteo je u knjigu da „ubaci“ i fotografije, pa nije uspeo. Otuda skromna oprema i više nego skroman (nadamo se – nedovoljan) tiraž. Obeshrabruje činjenica da društvena sredina u Beloj Crkvi, pored ipak ne malog broja prirodnjaka, nije na zadovoljavajući način vrednovala njegove napore, te da ova knjiga nije zainteresovala puno ljudi u oblasti izdavaštva, kulture i, uopšte, obeshrabruje slika poslenika javne scene Bele Crkve. Analogno, teško je očekivati da će se u budućnosti na odgovarajući način upravljati bogatom prirodom u ovom delu Srbije. Ipak, predlažem da ne prestanemo da verujemo u moć objavljenog znanja i u snagu istinskih ljubitelja prirode. Dokle god ima onih kojima knjiga nije *out* (valjda se podrazumeva da ljubitelji prirode i ptica spadaju u tu grupu), neće biti uzaludan trud da se faunistički spiskovi i dalje prečešljavaju i produžavaju.

Utisak je da je autor hteo da posveti ravnomernu pažnju svim delovima opštine Bela Crkva, no u tome nije uspeo. Većinu prezentovanih podataka sakupio je u istoimenoj varošici, selima u južnom delu opštine, uz desnu obalu Nere, uz par ekskurzija na staništa uz Dunav i na Dunavu. Skoro potpuno je zanemario živopisnu dolinu Karaša: krivudavi tok ove reke i staništa u pribrežju, kao i drugu veliku prirodnu celinu – Deliblatsku peščaru (sa Malim Peskom). Iz tog razloga postoji i nedoumica koja može da zbuni čitaoca: da li se u naslovu pominje samo mesto Bela Crkva (pa se i tekst knjige odnosi na to mesto), ili se govori o celoj opštini.

Na samom kraju, verovatno iz sasvim pozitivnih pobuda, autor širi svoja razmatranja na „okolna područja“, a citira i istorijske podele razvoja ornitologije u Vojvodini i naslove publikacija koje mu se čine značajnim iz poslednja dva perioda (poglavlje „Ornitofaunistika u Vojvodini“). Mislim da takvim ocenama nije mesto u lokalnom ptičarskom spisku. „Neka se ornitolozi bave ornitologijom, a istoriju neka prepuste istoričarima“ – reče jedan mudar ovdašnji ornitolog, pa i ja (poučen sopstvenim pogrešnim ornitohistoriografskim pokušajima) to preporučujem i kolegi Kanju, kao i čitaocima ove knjige.

eBIRD APLIKACIJA ZA PAMETNE TELEFONE: TRACKING

Dragan Simić

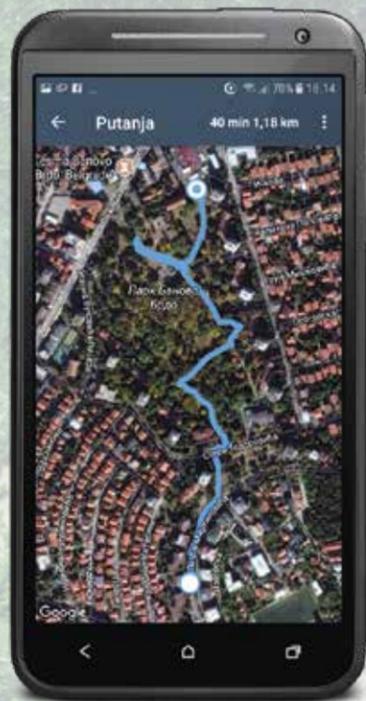
Ako znam ptičare koji su, pre no što su prešli na eBird aplikaciju za pametne telefone, na terenu kuckali podugačke napomene i u njih upisivali sva opažanja, dugo sam se opirao zapisivanju opažanja po ekrančiću mobilnog telefona i ostajao veran beležnici. Nasuprot tome, onima koji su ptice beležili u telefonu, prelazak na aplikaciju bio je prirodan korak napred.

Moja averzija spram mobilnih beležaka ima više uzroka. Dobro, sad imam malo veći model telefona pa se više toga odjednom vidi ali, ipak, moram da mislim da li je baterija puna (ili da nabavim dopunsku bateriju-punjač), zatim da pazim da nisam stisnuo susedno dugme i uneo pogrešan broj, ali najviše mi smeta što sam dalekovid, pa s lakoćom pratim ptice, ali mi je ekran preblizu da na toj udaljenosti izoštrim vid kad s dvogleda i udaljenih ptica spustim pogled na mobilni, pa vidim duplu sliku. Otuda se nisam odmah oduševio eBird aplikacijom za pametne telefone.

Uporedo s mojom averzijom i aplikacija se razvijala i evoluirala. U ranim danima ukucao bih 2-3 početna slova imena vrste, aplikacija bi mi ponudila nekoliko desetina vrsta Evrope koje počinju tim slovima, pa je svaki put valjalo skrolovati ekranom. Sada je Srbija znatno bolje pokrivena listama unetih opažanja, pa i aplikacija može da suzi izbor na vrste koje su u datom mesecu opažane, na primer, u kvadratu 20x20 km i da ponudi 4-8 vrsta. To jeste vidan napredak koji olakšava upotrebu na terenu, ali za mene nije bio dovoljan razlog da hartiju zamenim ekranom.

Onda se pojavila opcija *tracking*, koja uz pomoć GPS-a prati kretanje, meri dužinu pređenog puta i automatski ga ucrtava na satelitski snimak terena. To je posebno korisno za šumska staništa gde na Google Earth-u od krošnji ne možete da vidite stazu kojom ste išli, a sada je dobijate ucrtanu. Aplikacija je i ranije sama unosila datum i vreme početka obilaska terena, ali ne i kog terena. Sada ona unosi sve opšte podatke umesto vas – vaše je samo da beležite ptice. Zvuči savršeno, da li tako i radi? Nedostaci uvek postoje. Jedan je konceptijski, drugi je tehničke prirode.

Konceptijski se odnosi na merenje pređenog puta – telefon će prikazati dužinu staze onako kako ste je prepešačili. Međutim, da bi se podaci mogli analizirati, potrebna je dužina puta pređenog u jednom smeru. Ako ste išli kružnom stazom, nema problema, ali ako ste išli i potom se vratili istim putem, pređeni put treba predstaviti samo u jednom smeru. Ako se jedan kilometar staze u prirodi prikaže kao dva kilometra pređenog puta, onda u kasnijim analizama gustine populacija ptica postaju razređene i razvučene na duplo duži pređen put. Kako to izbeći?

Dostupna su dva načina. Jedan je da na samom terenu, kada se okrenete za povratak, završite dotadašnji unos podataka, pa za povratak otvorite novu listu i vrste upisujete zasebno (u tom slučaju, prvu listu ćete označiti kao onu u koju ste uneli sve identifikovane vrste, a u povratku ćete verovatno unositi samo nove i nepri-mećene vrste, pa ćete tu listu označiti kao nepotpunu). Iako prihvatljivo, s moje tačke gledišta ovo nije praktično rešenje. Drugi način je da unošenje opažanja završite kad završite obilazak terena, a potom, kod kuće, za kompjuterom ćete izmeniti podatke koji idu uz listu tako što ćete ostaviti ukupno vreme provedeno na terenu, ali pređeni put skratiti na polovinu.

A koji je tehnički nedostatak? On nije vezan za samu aplikaciju, već za kvalitet i preciznost GPS-a u vašem telefonu. Naime, GPS mog telefona nije najprecizniji, pa luta i po pet metara levo-desno, što za orijentisanje na terenu nije problem, ali postaje kada, umesto pravolinijskog kretanja, GPS prikazuje cik-cak rutu, pa mereći nepostojeća skretanja, umesto 3,6 km pređenog puta izmeri svih 4,3 km.

Put je skoro 20% duži od stvarnog pređenog puta – kako to korigovati? Pitanje je da li je nužno uopšte korigovati, odnosno koji je prihvatljiv nivo greške, no, želimo li što veću tačnost, za kompjuterom možemo naknadno korigovati podatke mereći dužinu pređenog puta u Google Earth-u.

Postoji još jedan nedostatak – GPS dosta prazni bateriju, što treba unapred imati na umu. Meni jedan jutarnji teren potroši 20-30% baterije, a čitav dan, sa 3-4 prostranija i 2-3 manja usputna terena, isprazni oko 80% baterije. Treba da znate, opcija tracking je stvar izbora i na početku unosa opažanja aplikacija vam nudi da prihvatite ili odbijete *tracking*. Ako odbijete, pomoću GPS-a će samo snimiti vašu polaznu tačku, ali ne i dalju rutu.

Dakle, koristiti *tracking* ili ne? To je stvar izbora. Ja ne mogu da odolim pogledu na rutu kojom sam ptičario, unesenu na satelitski snimak – u mom slučaju odgovor je „da“.

bio **SPIN** d.o.o.

Odgovorno poslovanje

Bezbedno korišćenje hemijskih preparata

Brzo i efikasno rešavanje konflikta ljudi i nepoželjnih organizama

BIO SPIN doo iz Novog Sada osnovano je 1990. kao preduzeće sa osnovnom delatnošću u oblasti komunalne higijene i javnog zdravlja. BIO SPIN obavlja poslove deratizacije, dezinfekcije i dezinfekcije, kao i poslove fumigacije, suzbijanja korova i suzbijanja komaraca.

Preduzeće zapošljava visokostručno osoblje i poseduje tehničke kapacitete za izvođenje poslova DDD usluga.

BIO SPIN doo 2007. sertifikovalo je svoj sistem menadžmenta kvalitetom u skladu sa zahtevima standarda SRPS ISO 9001, ISO 14001, OHSAS 18001, ISO 22000, CEPA, Gafta i HACCP sistemom.

Adresa: Laze Lazarevića 18
Novi Sad, 21000
Tel: +381 (21) 6466 233
Fax: +381 (21) 6466 533
E-mail: biospin@mts.rs

BIO SPIN doo Vam predstavlja:

Agrilaser®

Agrilaser uređaji su visoko efikasni i korisni uređaji za odbijanje ptica. Laki, jednostavni za upotrebu, bez komplikovanih instalacija. **Agrilaser** uređaji ne ugrožavaju životinjske vrste i bezbedni su po životnu sredinu. Primenu **Agrilaser** uređaja podržavaju EU organizacije za zaštitu životinja.

BIO SPIN doo je generalni zastupnik proizvođača **Agrilaser** za teritoriju Srbije.

Agrilaser Handheld
Domet do 2.500 metara

Agrilaser Lite
Domet do 1.000 metara

SEOBE

Tekst i fotografije: Predrag Kostin i Danilo Đeković

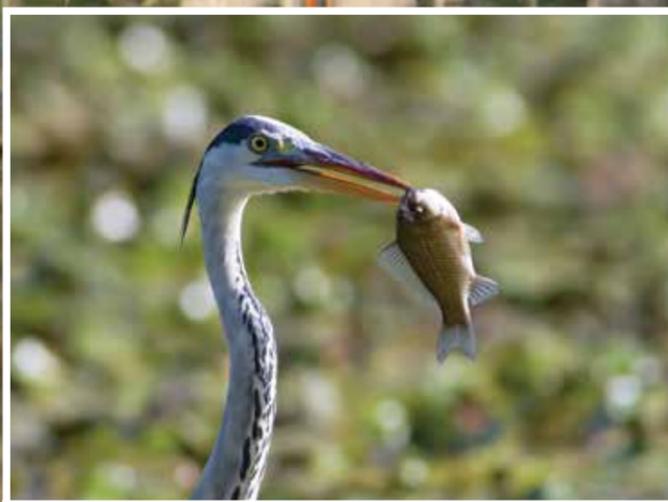
Reka Tisa protiče uglavnom ravničarskim predelima, pa je mala razlika u nadmorskoj visini između gornjih i donjih tokova. Usled toga stvaraju se brojna plavna područja u obliku ritova. Takva je i neposredna okolina Tise u oblasti Donjeg Potisja.

Svake godine, baš na ovom mestu, početkom avgusta, korito stare Tise preplave stotine ptica koje se pripremaju za seobu ili im je ovo usputna stanica na putu ka toplijim krajevima. One danima revnosno „češljaju“ preostale barice u kojima su ostale „zarobljene“ ribe koje čekaju ili spas u kiši ili smrt koja će dati novu snagu pticama selicima. Tada se na istom mestu mogu videti crne rode

(*Ciconia nigra*), bele rode (*Ciconia ciconia*), kašičari (*Platalea leucorodia*), velike bele čaplje (*Ardea alba*) i male bele čaplje (*Egretta garzetta*), žute čaplje (*Ardeola ralloides*), ražnjevi (*Plegadis falcinellus*), sive čaplje (*Ardea cinerea*), kao i mnoštvo ptica grabljivica, među kojima su eja močvarica (*Circus aeruginosus*) i eja livadarka (*Circus pygargus*), mišari (*Buteo buteo*), belorepani (*Haliaeetus albicilla*), a 2015. godine zabeleženo je i prisustvo prugastog orla (*Aquila fasciata*). Neretko među pticama beleženo je i prisustvo šakala (*Canis aureus*), koji budno vrebaju ne bi li došli do lakog plena kao što je neka uginula riba koju orlovi iznesu na obalu, ili izmorene, odnosno povređene ptice.

Crna roda *Ciconia nigra* i ražnjevi *Plegadis falcinellus*. U pozadini sive čaplje *Ardea cinerea*

Siva čaplja *Ardea cinerea*

Crna roda *Ciconia nigra*

Šakal *Canis aureus* među pticama

Mala bela čaplja *Egretta garzetta*Mladi belorepan *Haliaeetus albicilla*Belorepan *Haliaeetus albicilla* i velika bela čaplja *Ardea alba*Mladi belorepan *Haliaeetus albicilla* sa ulovomVelike bela čaplje *Casmerodius albus*, male bele čaplje *Egretta garzetta* i bele rode *Ciconia ciconia*

Da bi ova foto-reportaža bila uspešno realizovana, morali smo da osmislimo način da se približimo pticama. Zato je bilo neophodno uraditi zaklon. Zaklon od prirodnog materijala napravljen je u neposrednoj blizini mesta na kome se očekivalo da će se voda najduže zadržati u jeku selidbene sezone. Veliku pomoć odnosno savete za pravljenje skloništa, kao i za ponašanje u njemu, autorima fotografija dao je Ištvan Ham. U sklonište smo ulazili isključivo po mraku, negde oko 4 sata izjutra i ostajali po ceo dan da ne bismo uznemiravali ptice našim prisustvom.

Veliki problem pri fotografisanju bilo je to što su ptice od zaklona nekad bile udaljene 4–5 metara i zguštne na maloj površini, pa nismo mogli da kadriramo baš

onako kako smo želeli, ali to nam je omogućilo pravljenje fantastičnih portreta.

Što se tiče ptica, one naš zaklon nisu primetile, pa su bez ustručavanja lovile u neposrednoj blizini. Jednom prilikom jedan mladi orao belorepan je, tražeći zaklon kako bi mirno pojeo svoj ulov, došao tik do vrata zaklona i tu je komadao ulovljenu ribu.

Dolaskom hladnih dana broj ptica počeo je znatno da se smanjuje. Pre početka prolećne seobe, izvršićemo rekonstrukciju skloništa. To je prilika da, kad boravimo u njemu, živimo zajedno sa pticama i ovekovečimo neke nove, zanimljive životne situacije u kojima se nađu ptice i ostali biljni i životinjski svet.

kubanski smaragdni kolibri *Chlorostilbon ricordii*

Frankilo Ptice

Tekst i fotografije:
Geza Farkaš

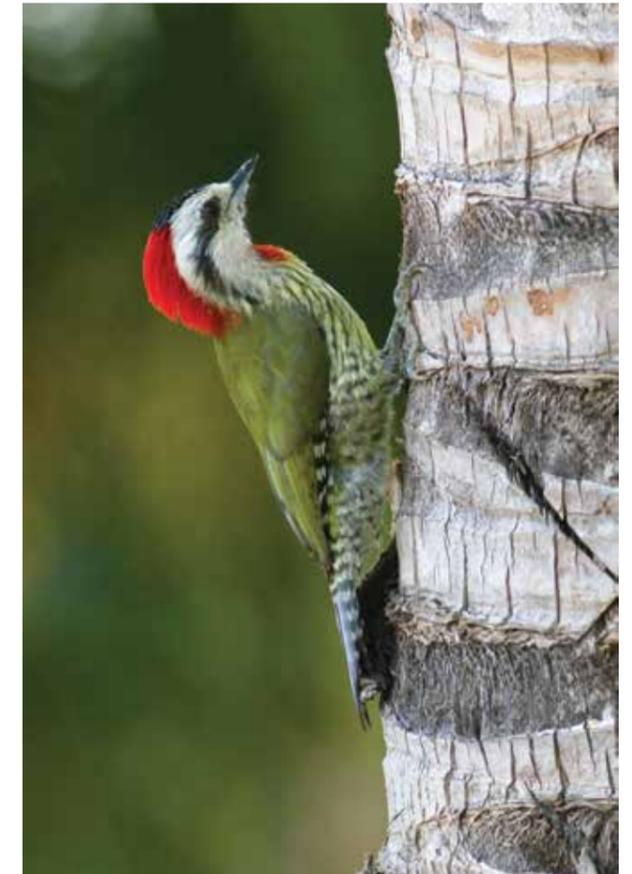
Izuzetno je teško bilo šta napisati o Kubi, a ne dotaći se salse i koktela, sunčanih plaža i zgodnih devojaka. Ipak, do sada nigde nisam lepše i lakše fotografisao ptice. Kao da su i one u nekom kubanskom „trankilo“ usporenom režimu.

Drugi dan u Havani doneo je i prva iznenađenja – usred grada, na jednoj visokoj modernoj zgradi, odmaralo se veće jato čurkolikih lešinara (*Cathartes aura*), koje Kubanci zovu auro. Pokušao sam da zamislim kako izgleda kada vam na

terasu, umesto golubova i vrabaca, sleću lešinari. U parku sam video i svog prvog totija (*Quiscalus niger*), sveprisutnu i verovatno najčešću pticu na Kubi. Nagledao sam se udvaranja i naslušao pevanja totija, njihov zvonki cvrkut još mi odzvanja u ušima. Šetnja kejom pored okeana, na moje oduševljenje, rezultirala je susretom sa smeđim nesitom (*Pelecanus occidentalis*) i carskom čigrom (*Thalasseus maximus*). Par nesita nisko je nadletao šetače i opuštenu lovio zabadajući se u more poput strele. Ove ogromne ptice izuzetno su pitome i ima

ih na skoro svakoj vodenoj površini. Bez uspeha sam pokušao da ih uporedim s našim plašljivim kudravim nesitom (*Pelicanus crispus*), koga sam, iz ogromne udaljenosti, posmatrao na ulcinjskim solanama.

Dani provedeni na tropskoj plaži pored Havane, osim predivnog kupanja i još lepšeg ronjenja, prošli su u mojim pokušajima da napravim dobru fotografiju čurkolikih lešinara. Njihova nezgodna crna boja zahtevala je lepo, nisko svetlo zalazećeg sunca. Fotografi-

Kubanski todi *Todus multicolor*Kubanski zeleni detlić *Xiphidiopicus percussus*Toti *Quiscalus niger*

ja koju sam zamislio morala je da sačeka grad Trinidad. Ova plaža me je počastila susretom sa riđonogim drozdom (*Turdus plumbeus*), koji je sušta suprotnost svojim evropskim rođacima. Šaren je i kreštav. Ovde sam fotografisao i palminu zebu (*Setophaga palmarum*), kao i zinainu grlicu (*Zenaida aurita*), nacionalnu pticu Anglije, minijaturne karpinske države i britanske kolonije.

Sreo sam i svog prvog kubanskog endema, kubansku zebu (*Tiaris canorus*).

Kada neko pomene Novi svet, za mene je prva ornitološka asocijacija kolibri. Na Kubi žive dve vrste – kubanski patuljasti kolibri (*Mellisuga helenae*), najmanja ptica na svetu koju, nažalost, nisam video, jer je prilično retka i uglav-

nom se viđa u Zapata nacionalnom parku i kubanski smaragdni kolibri (*Chlorostilbon ricordii*), koji je, iako endem, široko rasprostranjen i veoma čest. Fascinantno je sresti kolibrija, jer mozak odbija da poveruje da nešto te veličine može biti ptica. Na izletu u Vinjalesu, poznatom po uzgoju duvana, na plantaži banana, sasvim slučajno naleteo sam na gnezdo kolibrija. Samo gnezdo je veličine našeg novčića od dva-deset dinara. U gnezdu su bila dva mala bela jajeta prečnika 1–1,5 cm. Pored ptica, na Kubi sam bio iznenađen i vegetacijom. Očekivao sam bujno tropsko zelenilo kao na Tajlandu, a ne stepu i makiju. Kada smo stigli, bilo je rano proleće i jako malo biljaka je cvetalo. Oko svakog rascvetalog grma ili drveta kolibriji i zebe vodili su prave male ratove za nektar. Sigurno je da ovi simpatični, zeleni, lebdeći dragulji zaslužuju više od jednog malog poglavlja ali...

Jednodnevni boravak u ekskluzivnom letovalištu Varadero bio je pun pogodak. Jedva sam stigao da se okupam i malo ronim,

Kariipska muharica *Contopus caribaeus*Kubanski trogon *Priotelus temnurus*Čurkoliki lešinar *Cathartes aura*

vremena premalo... Blizina mangrove šume hotelu verovatno je bila presudna za takvo ornitološko bogatstvo. Kariipska muharica (*Contopus caribaeus*), šareni kariipski detlić (*Melanerpes supercilialis*), crvenoleđi žalar (*Charadrius vociferus*), smeđi nesiti, carske čigre, par crnih anija (*Crotophaga ani*). Najzanimljivija je bila velika fregata (*Fregata magnificens*), koja je uporno jedrila iznad plaže bez spuštanja. U starom šupljem palminom drvetu gnezdio se i par endemskih kubanskih zelenih detlića (*Xiphidiopicus percussus*). Teška srca sam se oprostio od Varadera.

Sve ovo bio je samo uvod u fascinantni Trinidad. Već na prilasku iz Cenfuegos naleteli smo na veliku seobu kraba, koja se odigrava svake godine, krajem marta, početkom aprila. Oplodene ženke kraba (*Gecarcinus ruricola*), koje žive na kopnu, kreću put mora da polože jaja. Milionima rakova na epskom putu ka moru isprečila se nova prepreka, auto-put. Pod gumama automobila krckaju oklopi nebrojenih rakova. Put postaje klizav i opasan od sumraka do svitanja, kada se krabe sele u najvećem broju. Dok nekom ne smrkne, drugom ne svane. Čurkoliki lešinari koriste priliku da se najedu do te mere da jedva mogu da polete. Iako hrane ima dovoljno, sukobi među pticama su česti. Krabe u slast krckaju svoje pregažene drugarice. Proteini se u prirodi ne bacaju.

Već posle prvog odlaska na plažu na Kariipskom moru, u blizini Trinidada, primetio sam zanimljivo močvarno područje obraslo mangrovom šumom. Znajući da retko ko deli moje oduševljenje močvarama, sutradan sam iznajmio taksistu Horhea, kojem sam na lošem španskom objasnio da želim da fotografiram ptice. Zaista je bio dobar vozač i nakon dužeg obaveznog cenkanja, kada smo se konačno sporazumeli, sa smeškom na licu zaustavljao je kola kad god je ljudi turista viknuo „paharo“ (ptica). Mrka čaplja (*Egretta rufescens*), meksička vlastelica (*Himantopus mexicanus*), severnoamerički vodomar (*Megaceryle alcyon*), koji je bio na zimovanju, samo su neki od trofeja. Kruna je bio retki beli ražanj (*Eudocimus albus*), jedina plašljiva ptica na Kubi. Opušten i uspavan pitomošću ptica u ovoj lepoj zemlji poplašio sam par ražnjeva, jer sam im prišao bez skrivanja, direktno. Ipak, napravio sam par fotografija – sasvim dovoljno.

Za kraj je ostao najbolji izlet, poseta nacionalnom parku Topes de Collantes. Predivan šumoviti predeo u planinama, prepun vodopada i egzotičnih biljaka i životinja. Sjajan vodič i dobar poznavalac ornitofaune ispunio mi je želju da vidim kubansku nacionalnu pticu kubanski trogon (*Priotelus temnurus*). Pošto je bila sezona parenja, njen zov je odzvanjao šumom. Bilo je malo teže

videti je u gustom šumi. Ipak, kada se jednom vidi, lako ju je fotografisati, jer je prilično pitoma, kao i većina ptica. Kubanski trogon je u bojama kubanske zastave, plave, bele i crvene. Možda najlepša ptica koju sam fotografisao je još jedan endem, kubanski todi (*Todus multicolor*). Mala ptica jarkozelene boje malo je veća od kolibrija. Detaljna priprema pred put se isplatila, jer je snimljeni zov sa mog mobilnog telefona odradio posao. Ptica se na kraju raspevala na obližnjoj grani, par metara od mene.

Dve nedelje su, nažalost, brzo prošle i došao je dan kada se ova ornitološka pustolovina, koja mi je donela fotografije 45 vrsta ptica, završila. Kuba je jedna od poslednjih socijalističkih država na svetu. Živi se sporo i opušteno, ljudi su siromašni, ali nisu jadni i poniženi. Znaju da neće biti gladni. Ako se razbole, dobiće najbolju zdravstvenu negu na svetu i to bez razlike kojoj starosnoj dobi ili etničkoj skupini pripadaju. Zemlja nije uništena gramzivošću multinacionalnih kompanija kao sve ostale kariipske države u okruženju. Poljoprivreda je zastarela, kao, uostalom, i većina industrije, ali upravo je zato priroda fantastično očuvana. Kuba je ipak pred velikim izazovom, promene su već počele. Želim Kubancima da budu mnogo mudriji od nas i da sačuvaju svoju netaknutu prirodu, pitome ptice i svoj veseli, opušteni stil života.

Smeđi nesit *Pelecanus occidentalis*

Zbrinut beloglavi sup

Tekst i fotografije: Zoran Rajčić

Tokom januara 2018. mladi beloglavi sup lutao je padinama planine Jelica između Čačka i Kraljeva, često se zadržavajući u blizini naselja i seoskih domaćinstava. Meštani sela Lazac fotografisali su ga 24. januara i fotografije podelili na društvenoj mreži Fejsbuk. Već na prvi pogled bilo je jasno da je ptica markirana metalnim i plastičnim prstenom, kao i krilnom markicom. Podaci su pokazali da se ptica izgleda 2017. na Zlatarskom jezeru, a obeležio ju je dr Saša Marinković.

Nakon objavljivanja fotografija, usledile su brojne reakcije zaljubljenika u prirodu i prvi kontakt sa ornitolozi-

ma iz Čačka. Već narednog dana, 25. januara, sup je primećen u selu Pridvorica kod Čačka, na krovu kuće. Volonteri udruženja „Sove na oprezu“ locirali su mesto gde je ptica zanoćila i odmah obavestili staraoce Specijalnog rezervata prirode „Uvac“. Pticu su uhvatili čuvar prirode Marko Obućina iz SRP „Uvac“, Nataša Milivojević iz Ekološkog udruženja „Rzav“ iz Arilja i Zoran Rajčić iz udruženja „Sove na oprezu“. Sup je potom pregledan u ambulanti dr Bogdana Šojića u Čačku, gde je konstatovano da je u dobroj fizičkoj kondiciji i da nema vidljive povrede. Mladi avanturista potom je prebačen do prihvatilišta za ptice grabljivice na Uvcu.

KIKINDA GRAD SOVA

POSETITE NAS
I OTKRIJTE ZAŠTO SE
LJUDI UVEK VRAĆAJU
U NAŠ GRAD.

U saradnji **Grad Kikinda** / Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije / Magazin **Detlić**
Sponzori **Kuća Sova** i **MadMe.London** (www.madme.london)

ГРАД КИКИНДА

Planinske koke u Srbiji

ilustracije: Szabolcs Kókay

www.kokay.hu

Veliki tetreb *Tetrao urogallus*

Veličina: ♂ 74–90 cm, ♀ 54–63 cm

Stanište: Planinski i visokoplaninski predeli sa četinarskim i mešovitim šumama

Brojnost u Srbiji: 110–150 gp

Trend populacije: blago rastući

Kamenjarka *Alectoris graeca*

Veličina: 33–36 cm

Stanište: gotovo isključivo planinska područja, pašnjaci i goleti sa kamenjarima i razređene šikare

Brojnost u Srbiji: 950–1.350 gp

Trend populacije: blago opadajući

Leštarka *Bonasa bonasia*

Veličina: 34–39 cm

Stanište: samo brdsko-planinski predeli Srbije, uglavnom četinarske i mešovite šume iznad 1.000 m n.v.

Brojnost u Srbiji: 1.500–2.200 gp

Trend populacije: blago rastući

Izvor podataka:

Puzović S, Radišić D, Ružić M, Rajković D, Radaković M, Pantović U, Janković M, Stojnić N, Šćiban M, Tucakov M, Gergelj J, Sekulić G, Agošton A. i Raković M. (2015): Ptice Srbije: procena veličina populacija i trendova gnezdarica 2008–2013. Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije, Prirodno matematički fakultet, Departman za biologiju i ekologiju, Univerzitet u Novom Sadu.

Šćiban M, Rajković D, Radišić D, Vasić V. i Pantović U. (2015): Ptice Srbije - kritički spisak vrsta. Pokrajinski zavod za zaštitu prirode i Društvo za zaštitu i proučavanje ptica Srbije, Novi Sad.

BioRas portal. <http://bioras.pretnica.rs/home.php>